ҺААЛИШАД, мүрысэхэ саг ерээл!

1964 оной түрүүшын үдэрһөө ехэ һү һаахын түлөө социалис мүрысөө үргэнөөр дэлгэрүүлээл гэһэн уряатайгаар Кабанскын үйлэдбэриин управлениин һаалишад, мал адуулагшад, мэргэжэлтэд республикынгаа бүхы малшадта хандаһан байна.

Кабанскын управлениин колхоз, совхозуудай һаалишад, малшадай уряа бэшэг хаа хаанагүй зүбшэн хэлсэгдэжэ, һаалишан, фермэ ,колхоз, совхоз бүхэн 1964 ондо һү ехээр һааха, тэрэниие гүрэндэ худалдалгаар тодорхой уялгануудые хараалаад, социалис мүрысөөндэ урилсажа байнхай.

Теэд уялга абаха, социалис мүрысөөнэй договор баталха гээшэмнай ехэ хүдэлмэриин эхин гэжэ бүгэдэндэ мэдээжэ. Уялга абаад, тэрэнээ бэелүүлхын түлөө бүхы хүсөөрөө оролдоогүй һаа, ямаршье үрэ тиимэ мүрысөөнһөө гарахагүй бшуу.

Урда жэлнүүдтэшье олохон колхоз, совхозуудай һаалишад, малшад, хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэд ехэ һү һаахабди гэжэ жэлэй эхиндэ гоё гоёор хөөрэлдөөд, бодото дээрээ юушье хэдэггүй ушар захаһаа үзэгдэдэг байһан. Тиимэһээ урда жэлнүүдэй алдуу эндүүе дахин дабтахагүй, энэ жэлэй эхинһээ һаалиин фермэ бүхэнэй, һаалишан бүриин хүдэлмэриие онсо хиналтада абажа, тэдэнэй хоорондохи мүрысөөнэй дүнгүүдые үдэр бүри, арбан хоног ,һара бүхэндэ согсолон, түрүүшүүлые урмашуулха, гээгдэгшэдые түрүүшүүлэй зэргэдэ гаргаха хэмжээ абаха ушартай.

Тингэбэшье мүнөө дээрээ һү һаалгые эрид дээшэлүүлхэ хэмжээн ажахы бүхэндэ абтана гэхын аргагүй. Олохон колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд урдынхидаал адляар суглаа, зүблөө зарлажа, юрэнхы дээрэнь хөөрэлдэхэһөө ондоо юумэ хэнэгүй. Үнеэдэй тэжээл, харууһа һайжаруулха ямаршье хэмжээ абанагүй.

Энээн тушаа һанаа зобомоор мэдээсэлнүүд манай редакцида орожол байна.

Түнхэнэй үйлэдбэриин управлени. Эндэхи колхозууд, Саянай совхоз үнгэрэгшэ жэлдэ һү һааха, гүрэндэ худалдаха түсэбөө тон хангалтагүйгөөр дүүргэжэ, республикаяа гэдэргэ татажа гараа. Теэд мүнөө эндэхи управлениин, ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд һаалиин фермэнүүдэй хүдэлмэриие эрид һайжаруулха гэжэ оролдоногүй. Илангаяа Аха талын колхозуудта һүнэй тоһолигые шалгаха хүдэлмэри орой хэгдэнэгүй, һаалишадай буйлуулһан тоһыешье саг соонь суглуулжа абанагүй. Һаалишад хэды шэнээн һү һааһанаа мэдэнэгүй, мүрысөөнэй вымпелнүүд хэдэн һараар дамжуулагданагүй гэжэ хүдөө бэшэгшэ нүхэр Андыков мэдээсэнэ.

Үйлэдбэриин управлениин начальник нүхэр **Серебренников**, хүдөөгэй үйлэдбэриин парткомой секретарь нүхэр **Византийский! Хэзээ тангариг шахаанайнгаа ёһоор ажалаа һайжаруулжа, һү һаалгаяа эрид дээшэлүүлхэ гээшэбта?**

Хориин үйлэдбэриин управлени. Һүнэй тоһолигые дээшэлүүлхэ, үнеэдые хоёр хүнэг соо һааха гэхэ мэтэ хэмжээнүүдые үнгэрэгшэ жэлдэ абаһаншье һаа, мүнөө үбэлжэлгын үедэ үбһэ, тэжээлэй хоморто һолоомо малда буйлуулжа үгэхэ талаар биратай юумэ хэгдэнэгүй. Наһатын совхозой 4-дэхи фермын бригадир Цыбикжап Цыденов һаалишадай дунда эмхидхэлэй ямаршье хүдэлмэри ябуулнагүй, хүдэлмэриинь дүн согсологдоногүй, һолоомо буйлуулха арга бии аад, тэрээндэ анхарал табигданагүй. Энээн дээрэһээ һү һаалгань үдэр бүри хороно гэһэн дохёо дамжуулагдаа.

Управлениин начальник нүхэр **Игнатьев** ,парткомой секретарь нүхэр **Рандин! Хэзээ һолоомон ууралаар дэбтээгдэжэ, үнеэдтэ үгтэдэг болохо юм? Һаалишадтаа хэзээ анхаралтайгаар хандадаг болохобта?**

Хяагтын үйлэдбэриин управлениин олохон ажахынуудта мүн лэ иимэрхүү байдал үзэгдэнэ. XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой Хаяагай һаалиин фермэдэ 7 һаалишад ажалладаг. Теэд тэдэнэрэй дунда ойлгууламжын, эмхидхэлэй хүдэлмэри орой ябуулагданагүй, һаалишад саг үргэлжэ һэлгэгдэнэ. Тэрээн дээрэһээ боложо, һаалишадай журам һула, һүн багаар һаагдана.

Иимэрхүү мэдээсэлнүүдые дурдаха болоо һаа, олон. Зүгөөр эдэ баримтанууд юу гэршэлнэб гэхэдэ, үйлэдбэриин управленинүүдэй, колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд һү ехээр һааха арга боломжонуудаа хүсэд хэрэглэхэ гэжэ оролдоногүй, гоё гоёор хөөрэлдөөд лэ ябаһан зандаа гэжэ сэхэ хэлэхэ хэрэгтэй.

1964 ондо һү ехээр һаахын тула юу хэхэ хэрэгтэйб? Нэн түрүүн һаалишадай дунда эмхидхэлэй, ойлгууламжын хүдэлмэри саг үргэлжэ, шадабаритайгаар ябуулха, тэдэнэрэй хоорондо социалис мүрысөө үргэнөөр дэлгэрүүлжэ, дүнгүүдыень ходо согсолжо байха шухала. Тиихэдээ һаалишадые материальна урмашуулха, эрилтэнүүдтэнь анхаралтайгаар хандаха шухала. Фермэ бүхэндэхи дүн харуулгын самбар дээрэ һаалишадай һааһан һүн үдэр бүри тэмдэглэгдэжэ байха зэргэтэй. Энэ талаар партийна организацинууд яаралтай хэмжээ абаха уялгатай.

Хоёрдохёор, үнеэдэй тэжээл, харууһые эрид һайжаруулха эрилтэ табигдана. Ажахы бүхэндэ һолоомон хэршэгдэжэ, заабол ууралаар буйлуулагдажа амтаруулагдаад, үнеэдтэ үгтэхэ зэргэтэй. Таряа талханай зүйл уридшалан бурдууг болгогдожо эһээгдэхэ ушартай. Үнеэдые хаа хаанагүй бүлеэн уһаар хангаха. Тэжээлдэнь мочевинэ нэмэжэ үгэхэдэ һайн.

Нүхэд һаалишад! 1964 ондо һү ехээр һааха социалис мүрысөөндэ бүгэдөөрөө оролсожо, бэе бэедээ туһалалсан, хүн бүхэн абаһан уялгаяа амжалтатайгаар бэелүүлхын түлөө бүхы хүсөөрөө тэмсыт!

КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй шиидхэбэриие гүнзэгыгөөр тайлбарилха

КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй шиидхэбэринүүдые тайлбарилхын, ниитэ-политическэ хүдэлмэри эмхидхэлгэдэнь партийна организацинуудта туһалхын тулада КПСС-эй ЦК-гай соёл сурталай таһагуудай бүлэг пропагандистнууд һаяар Россин Федерациин областьнууд болон хизаарнуудта, союзна республиканууд гарахань.

Эрдэмтэд, Москвагай хэдэ хэдэн дээдэ һургуулинуудай багшанар болон СССР-эй Госпланай, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй гүрэнэй комитедүүдэй хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэдһөө, КПСС-эй ЦК-гай харюусалгата хүдэлмэрилэгшэдһөө эдэ бүлэгүүд бүридэнэ. Тэдэнэр КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй дүнгүүдээр хүдэлмэришэдэй, колхознигууд болон алба хаагшадай үмэнэ лекцинүүд болон элидхэлнүүдые хэхэ, ажалшадай суглаануудта, пропагандистнуудай болон агитаторнуудай семинарнуудай хүдэлмэридэ хабаадалсаха.

Пропагандистнуудай бүлэгые бэлэдхэхын тулада КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи соёл сурталай комисси хадаа КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй шиидхэбэринүүд болон материалнуудые тайлбарилха асуудалаар һаяхан зүблөө хэһэн байна.

Обкомуудай, крайкомуудай, союзна республикануудай компартинуудай ЦК-нуудай лекторнууд зүблөөнэй хүдэлмэридэ хабаадаа. КПСС-эй ЦК-гай шиидхэбэринүүд болон материалнуудые, «Химиин промышленностиие түргэнөөр хүгжөөхэ гээшэ хүдөө ажахын үйлэдбэриие дэбжээхэ, арадай байдал улам һайжаруулха шухалын шухала нүхэсэл мүн» гэһэн Н. С. Хрущевой элидхэлые тайлбарилгатай холбоотой хэдэн олон асуудалнууд зүблөөн дээрэ хэлсэгдэһэн байна. Арадай ажахыда химиие нэбтэрүүлхэ асуудалнууд, коммунизмын материально-техническэ үндэһэ һуури байгуулгада химиин дүүргэхэ үүргэ, агрохимиин, химическэ наука хүгжөөлтын асуудалнууд, ажалшадай байдал улам һайжаруулха зорилгонууд, 1964—1965 онуудта арадай ажахые хүгжөөхэ түсэбүүд, уласхоорондын ажабайдалай шухала асуудалнууд зүблөөнэй үедэ али бүхы талаһаа тайлбарилагдаа.

КПСС-эй ЦК-гай секретарьнууд П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, КПСС-эй ЦК-гай таһагые даагша П. Н. Максимов, КПСС-эй ЦК-гай таһагуудые даагшанарай орлогшонор, СССР-эй Министрнүүдэй орлогшонор, Госпланай, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Гүрэнэй комитедүүдэй, СССР-эй ЦСУ-гай харюусалгата хүдэлмэрилэгшэд, эрдэмтэд элидхэлнүүдые хээ.

БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

41-дэхи жэлээ гарана

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

№ 3 (10371) | 1964 оной январиин 4, суббото | Сэн 2 мүнгэн

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ

Нүхэр П. И. Воеводиндо Социалис Ажалай Геройн нэрэ зэргэ олгохо тухай

Коммунис партиин болон совет гүрэнэй үмэнэ ехэ габьяатай байһанайнь түлөө, ная наһа гүйсэһэнтэйнь дашарамдуулан нүхэр **Воеводин** Петр Ивановичта **Социалис Ажалай Геройн** нэрэ зэргэ олгожо, **Ленинэй орден, «Хадуур, баата»** гэжэ алтан медаль барюулха.

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Л. БРЕЖНЕВ.

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1964 оной январиин 2.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ

Нүхэр Н. Е. Левскиие Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха тухай

Полиграфиин, хэблэлэй талаар олон удаан жэлдэ аша үрэтэйгөөр хүдэлһэнэйнь түлөө, түрэһөөр 60 наһа гүйсэһэнтэйнь болон 45 жэлдэ ажаллажа байһантайнь дашарамдуулан Буряадай газедэй хэблэлэй директор нүхэр **Левский** Николай Евгеньевичые Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаха.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй түрүүлэгшэ А. ХАХАЛОВ.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретариин түлөө гэшүүн И. ЧЕРНЯКОВ.

Улаан-Үдэ, Соведүүдэй Байшан.
1964 оной январиин 3.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ

Нүхэр Р. Ф. Краузедэ Буряадай АССР-эй Соёл культурын габьяата хүдэлмэрилэгшэ гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгохо тухай

Ажалшадые коммунис ёһоор хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ габьяатай байһанайнь түлөө, түрэһөөр 60 наһа гүйсэһэнтэйнь болон соёл культурын, искусствын талаар 35 жэлдэ эдэбхитэйгээр хүдэлһэнтэйнь дашарамдуулан Зэдын вольфрам-молибденэй комбинадай соёлой байшангай правлениин түрүүлэгшэ нүхэр **Краузе** Рудольф Федоровичто Буряадай АССР-эй **Соёл культурын габьяата хүдэлмэрилэгшэ** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгохо.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ А. ХАХАЛОВ.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретариин түлөө гэшүүн И. ЧЕРНЯКОВ.

Улаан-Үдэ, Соведүүдэй Байшан.
1963 оной декабриин 31.

Нютагтаа суурхаһан һаалишан

Шарабтар улаан шарайтай, сагаан буурал боложо байһан толгойтой, набтаршаг эхэнэр һаалишанаар ажаллажа байдаг юм. Энэ эхэнэрэй шамдагай, шуумгайгаар ябахыень харабал, таби холо гараа гэжэ яашье хэлэхэгүй байхат. Манай Ноёхон нютагай залуушуул—малшад, механизаторнууд гү, али һургуулиин һурагшадшье Нансалма Цацаевнатай уулзахадаа заабол амаршалдаг, хүндэлдэг юм.

Нансалма Цацаевна колхозой тогтоһон сагһаа хойшо мал ажал дээрэ хүдэлһэн байха. Дааһан хэрэгээ заабол дүүргэхын хойноһоо сэдьхэл һанаагаа табижа, унтаха нойргүйгөөр ажалладаг хүн. Тэрэнэй олон жэлдэ түлжүүлһэн түлые, һааһан һү тоолоо һаа, хэмжээлэшэгүй ехэ байха. Һүүлэй 2—3 жэлдэ харууһалһан үнеэдһээнь зуугаад мянган литр һүн һаагдаа.

Гансал һү һаагаад һуудаг бэшэ, харин үнеэдээ һү ехэтэй болгохые оролдодог. Үглөөнэй үүр сүүрээр ажалдаа гараад, үдэшын харанхыда гэртээ ородог. Хажуугаарнь гэр байрынгаа ажал хэхэ хэрэгтэй. 1962 ондо Нансалма Цацаевна үнеэн бүриһөө 2100 литр һү һаажа, уялгаһаа гадуур 4 мянган литр һү гүрэндэ тушааагаа һэн.

Хайшан гэжэ һү ехээр һаадаг хаб?

— Үнеэдые һайнаар харууһалха, эдеэлүүлхэ шухала. Бэеынь шэгнүүрые, хэды һү үгэдэгыень харалсажа, тус тустань эдеэ хоол хубаарилан үгэжэ байдагби. Үнеэдые хэмшэһэн сагтань эдеэлүүлжэ, хаба соонь уһалжа байхада һү ехэтэй болодог. Малшье эзэнээ мэдэдэг, танидаг юм. Муугаар хандаа һаашни, бэшүүрхэнги болодог. Тиимэ зантай үнеэд һүеэ хүсэд үгэдэггүй ха юм,—гэжэ тэрэ харюусана.

Һаалишан Цацаева олон жэлдэ ажаллажа, дүй дүршэлтэй болооб гээд һанаа амар байдаггүй. Харин шэнэ юумые ходо һонирходог. Ажал дээрэ ямар онол аргануудай хэрэглэгдэжэ байһые мэргэжэлтэдһээ асуужа ябадаг, өөрынгөө һанамжа дурадхалнуудые хөөрэжэ үгэдэг юм. Энэ жэлдэшье Нансалма Цацаевна бага бэшэ амжалта туйлаа. Даажа байдаг үнеэдээ һайнаар харууһалан, 24900 литр гэхэ гү, али үнеэн бүриин 2050 литр һү һаагаа юм. Иимэ ехэ һү һаажа, гансашье XX партсъездынгээ колхоздо бэшэ, мүн Хяагтынгаа управлени дотор мүрысөөндэ шалгаранхай.

Мүнөө үедэ энэ түрүү һаалишан КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй материалнуудтай танилсажа, эршэ хүсэеэ улам шангадхан ажаллана!

— Хүдөө ажахыгаа хүгжөөхэ хэрэгтэ парти, правительствамнай саг үргэлжын анхарал хандуулна. Наһатай болоошье һаа, үшөө һайнаар ажаллахаб,—гээд мэдүүлнэ.

Шэнэ жэлдэ бүри ехэ амжалта туйлахыень Нансалма Цацаевнада хүсэе!

С. Биликтуев.

★

Мухар-Шэбэрэй үйлэдбэриин управлениин Калининай нэрэмжэтэ колхоз мүнөө гараад байһан шэнэ жэлдэ нилээд ехэ хэмжээнэй шэниисэ, саахарай свёкло, кукуруза, огород болон хартаабха тариха 1400 гаран гектар газар уһалхаар шиидэнхэй.

Тиихэ зуураа уһалагдадаг газарта 15 мянга гаран тонно наг шэбхэ гаргажа, утэгжүүлхээр хараална. Поли дээрэ шэбхэ зөөлгэн үнгэрһэн намарһаа хойшо эмхи гуримтайгаар хэгдэжэ байна. Тэндэ хүдэлдэг механизаторнуудшье эдэбхи үүсхэлтэйгээр ажаллана. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: түрүү механизаторнуудай нэгэн, наг шэбхэ тээдэг трактор жолоодогшо тракторист Тимофей ЯСТРЕБОВ.

Ф. Сорокиной фото.

★ ★

Утэгжүүлгэ—үндэр ургасын эхин

МУХАР-ШЭБЭР. Бэшүүрэй Ждановай нэрэмжэтэ колхозой кукурузашан Жамса Цоктоев түрүүтэй габшагайшуул таряалан дээрээ наг шэбхэ түлэг гаргажа байна. Богонихон болзор соо 5500 тонно гэхэ гү, али нёдондоной энэ үеынхиһөө 2300 тонно шэбхэ ехээр зөөгдэбэ.

Н. Куртошин, манай штатнабэшэ корр.

Ш э н э ж э л э й х у р ь г а д

ХОРИ. Чисаана нютагаймнай хонишод энэ үдэрһөө шэнэ түл—түрүүшын хурьгадые абажа захалба.

Отара, бригаданууд мүнөө жэлдэ бүхыдөө 18 мянган хурьга абаад, нэгэшье гарза хоролтогүйгөөр түлжүүлхэ зорилготой.

Б-М. Жамсуев, совхозой ветврач.

Түсэбһөө гадуур 500 центнер һүн

ЗЭДЭ. «Коммунизм» колхозой һаалишад энэ жэлдэ 7 мянга гаран центнер һү һаажа, тэрэнһээ 6000 шахуу центнерынь гүрэндөө худалдаад, түсэбөө бүри ноябриин 15-да дүүргэһэн байгаа.

Ш. Ачитуев, колхозой гэшүүн.

Выставкын һонин

УРГАСА ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ АРГА

Оронойнгоо ниислэл — Москва хото зорижо ерэгшэд выставкэ харангүйгөөр бусадаггүй юм. Арадай ажахын туйлалта харуулһан выставкын «Газар таряалан» гэжэ павильон соо химиин хүгжэлтые, манай орон дотор коммунизм байгуулгада тэрэнэй ямар аша туһатай байһаниие харуулһан шэнэ экспозицинууд табигдаа.

Энэ ь КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумдэ зорюулагданхай.

Павильоной нэгэ зал соо полимикро-утэгжүүлгэ харуулагдана. Тэрээндэ цинк, марганец, магни гэхэ мэтын олон зүйлэй бодосууд ороно. Зүгөөр микро-элементын эгээл шухалань цинк болоно. Тэрэ хадаа ургасада һайн нүлөө үзүүлхэһээ гадна, ургамалые ган гасуурһаа, хүйтэнһөө хамгаалдаг юм.

Полимикро-утэгжүүлгэ тарилгын урда тээхэнэ «ПСП-0,5», «ПУ-1», «ПУ-3» гэдэг түхэлэй тусхай машинануудаар үрэһэндэ сасагдадаг. Жэшээлхэдэ, гектар газарта таригдаха кукурузын үрэһэндэ 80—100 грамм тиимэ утэгжүүлгэ хэрэгтэй. Кукурузын иимэ үрэһые бүри эртүүр, уларилай хүйтэншэг байхадань, газарта һуулгажа болохо.

Тиихэдэ полимикро-утэгжүүлгын ямар ажахынуудта хэрэглэгдэдэгые тусхай стенднүүдтэ харуулагдана. Тэдэнэй тоодо Буряадай АССР-эй Хүдэриин совхоз оронхой. Туршалгын участогууд дээрэ тиимэ утэгжүүлгэ хэрэглээд, кукурузые һүн эдеэтэй, мүн эдеэшэнтэһэн буурсагуудтай болгоһон юм.

Шэнэ зүйлэй иимэ утэгжүүлгэ Дзержинскиин нэрэмжэтэ Ростовско химическэ заводто үйлэдбэрилэгдэн гаргагдажа, орон доторнай тараагдана.

М. Ларькин.

Кубын посольстводо митинг болобо

МОСКВА, январиин 2. (ТАСС). Москвадахи Кубын посольствын байшан шадар Кубын Республикын гүрэнэй туг дээрэ үлгөөтэй, намилзан харагдана. Сүлөөтэ арал дээрэхи манай аха дүүнэр революциин илалтын табадахи жэлые баяр баясхалантайгаар тэмдэглэжэ байнхай.

Москвада байдаг кубынхид Кубын национальна баатар Хосе Мартин дурасхаалые мүнөөдэр ёһолон хүндэлөө. Тэдэнэр посольствын хашаа соохи Хосе Мартин памятнигай хажууда сугларжа, венок табяа. Кубын Республикын хэрэгүүдээр СССР-тэ байдаг саг зуурын этигэмжэтэ Гарсиа Фуэнтес митинг дээрэ үгэ хэлээ.

Революциин табан жэлэй ойе һайндэрлэжэ байхадаа, социализм байгуулаад, мүнөө коммунис общество байгуулжа байһан совет арадые бидэнэр амаршалнабди. Куба шэнэ ажабайдалай замаар шууд сэхээр алхалжа ябана. Куба илаха! Гээд Мануэль Гарсиа Фуэнтес суглаарагшадай альга ташалган доро мэдүүлээ.

• • •

Кубадахи ханинарнай посольствоһоо гараад, Улаан талмай дээрэ ерэжэ, В. И. Ленинэй мавзолейн дэргэдэ венок табяа.

Митинг дээрэ, мүн венок табилгын үедэ КПСС-эй Центральна Комитедэй болон СССР-эй Гадаадын хэрэгүүдэй министерствын харюусалгата хүдэлмэрилэгшэд байлсаа.

Львовой хүдөө ажахын институт дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр залуу мэргэжэлтэ Богдан Иванович Воевода Сокальска районой Горькиин нэрэмжэтэ колхоздо ерэһэн байгаа. «Львовско областиин эрхэ байдалда горох ургуулха агротехникэ» гэһэн кандидатска диссертаци бэшэжэ байнхай. Зураг дээрэ: (баруун гарһаа) аспирант Б. И. Воевода, хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат И. П. Проскура, институдай ахалагша научна хүдэлмэрилэгшэ Н. И. Замостный гэгшэд байна.

ТАСС-ай фотохронико.

Түрэл орон доторнай

АККУМУЛЯТОРНА ЭЛЕКТРОПОЕЗД

МОСКВА, (ТАСС-ай корр). Түмэр зам дээгүүр татагдаһан мүнгэтэн толоржо байдаг булад утаһанууд мүнөө үеын электровозуудай таһаршагүй хубинь болонхой. Эдэ утаһануудаар электровозуудта зайн галай хүсэн дамжуулагдажа, тэдэнэр шуран түргэнөөр урагшаа дабшадаг.

Харин Прибалтикын түмэр замай ниитэ конструкторска бюрогой хүдэлмэрилэгшэд Ригын машина бүтээгшэдтэй хамта шэнэ электропоезд ухаалан зохёобо. Тэрэ электропоезд электрын хүсэндэ оруулагдаһан, мүн бэшэшье замаар хүнүүдые шэрэхэ аргатай. Ушарынь юуб гэхэдэ, тус электропоезд дээрэ тодхогдоһон аккумуляторнууд хадаа поездын электрифицированнэ бэшэ газараар ябахада, мотоорыень электрын элшэ хүсөөр хангажа байдаг.

Энэ юрэ бусын поезд мүнөө зун Рига шадарай түмэр зам дээрэ амжалтатайгаар туршалга гараба. Туршалгын үедэ зуу гара мянган километр зайда хоёр миллион шахуу хүнүүдые зөөһэн байха юм. Аккумуляторай хүсэниинь 130 километр зайда хүрэдэг. Мүн ябууд дундаа, мүн байха үедөөшье электрын элшэ хүсэ абаха аргатай.

«ПХЕНЬЯН» ТУРШАЛГАДА ОРОБО

ЛЕНИНГРАД, (ТАСС-ай корр.). 40 мянган тонно уһанай түрисэтэй танкер «Пхеньян» туршалгада оробо.

Туршалгын дүүрэхэдэ тус танкер хадаа тэрээнтэй адли түхэлэй «Будапешт», «Варшава», «Прага» болон бусад танкернуудтай хамта аяар холын портнуудта нефть шэрэдэг болохо.

ХОЁР ЖЭЛЭЙ ТҮСЭБ — НЭГЭ ЖЭЛ СОО

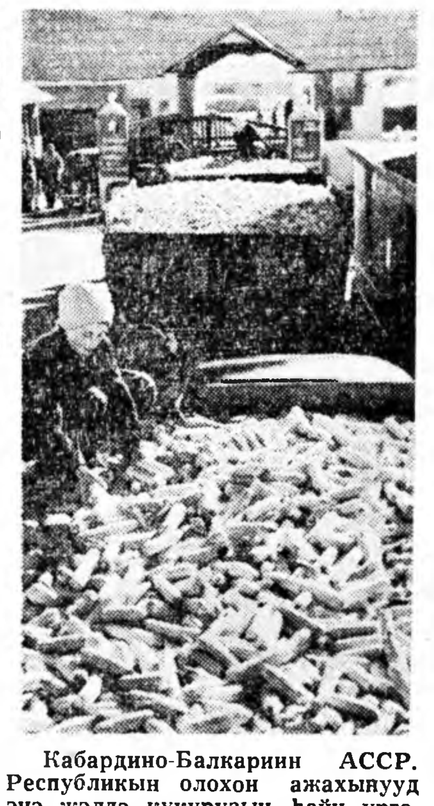
ПЕТРОПАВЛОВСК - КАМЧАТСКИЙ, (ТАСС-ай корр.). Авачинска бухта дээгүүр пароходуудай гудогууд замханагүй. Эдэ корабльнууд хонгёо задарюун хоолойгоороо «Хинган» гэжэ траулерые баяр ёһололой оршон байдалда амаршалба бшуу. Жэлэй турша соо зуу арба мянган центнер загаһа олзоборилжо, «Хинган» траулерай экипаж бүхэсоюзна, мүн дэлхэй дээрэ эрхим амжалта туйлаба.

— Жэл соо хоёр жэлэй түсэб дүүргэхэ гэһэн уялга абаад, тэрэнээ бэелүүлһэндээ ехэ баяртайбди,—гэжэ «Хинган» траулерай капитан В. А. Дубовицкий хөөрэнэ. — Энэшье жэлдэ ажалайнгаа эршэ алдахагүй байһандаа найданабди.

ТҮГЭС БЭЛЭН БОЛОНХОЙ

БАРНАУЛ, (ТАСС-ай корр.). Алтайн колхоз, совхозуудай мастерскойнууд үдэр бүри 300 трактор заһабарилна. Гансахан дүрбэдэхи кварталда хизаарай ажахынууд 10 гара мянган мотоор заһабарилаа. Сеялкэнүүд хабарай тарилгада түгэс бэлэн болонхой.

Олонхи мастерскойнууд хүдөө ажахын машина заһабарилхадаа поточно-узловой арга хэрэглэнэ. Энэнь ажалай бүтээсые эрид дээшэлүүлжэ, һайн шанартайгаар заһабарилха арга олгоно. Благовещенскэ, Рубцовско, Славгородско, Хабаровска болон Мамонтовска үйлэдбэриин управленинүүдэй колхоз, совхозууд кварталайнгаа түсэб амжалтатайгаар дүүргээ. «Сельхозтехника» нэгэдэлэй Знаменскэ, Суетскэ болон Некрасовска отделенинүүд кварталайнгаа түсэб дүүргэһэн тухайгаа мэдээсэбэ.

Кабардино-Балкариин АССР. Республикын олохон ажахынууд энэ жэлдэ кукурузын һайн ургаса хуряагаа. Түрүү звенонууд ехэ талмай дээрэ кукуруза ургуулжа, гектарай 60 центнер, бүришье ехэ кукурузын орооһо хуряаһан байна. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: кукуруза тээһэн автомашинанууд Баксанска таряа тушаалгын пунктда ерээд байна.

ТАСС-ай фотохронико.

Минеральна болон бактериальна утэгжүүлгэтэй 80 процент торфтой гранулнуудые байгуулха олон жэлэй эрдэм шэнжэлэлгын хүдэлмэри Новосибирскын хүдөө ажахын институдай агрохимиин кафедрада дүүргэгдэбэ. Гектар газарта имагтал 5 центнер гранула оруулаад байхада ургаса 60 процентээр дээшэлнэ гэжэ туршалганууд харуулаа.

Сибириин колхоз, совхозууд 1964 ондо үнэтэй сэнтэй шэнэ утэгжүүлгэнүүдые абажа эхилхэнь.

Зураг дээрэ: хүдэлмэриие хүтэлбэрилэгшэ хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат В. С. Бойко, лаборантка В. И. Щербак торф-минеральна гранулированна утэгжүүлгэнүүдые шэнжэлжэ байна.

ТАСС-ай фотохронико.

АШАГ ЕХЭТЭЙ ШЭДИТЭ УҺАН

Энээниие уншаад, өөһэдтөө нэбтэрүүлыт!

Аммиагтай уһаар газараа утэгжүүлдэг дүй дүршэл тухай Эрхүүгэй хүдөө ажахын туршалгын станциин директорэй орлогшо нүхэр Соколовой хөөрөөнһөө.

Аммиаттай уһые утэгжүүлгэ болгон һаянай хэрэглэдэг болоо бэшэ ха юм даа. Эрхүүгээрхин энээниие түрүүлэн хэрэглэдэг болоһон шэнгеэр зарим нэгэн хөөрэлдэдэг. Тэрэ тон буруу. Аммиагтай уһанай хүсэ шадал, аша үрэ тухай манай ороной болон хариин гүрэнүүдэй агрохимигүүд үнинэй мэдэнхэй гээшэ.

Зүгөөр эрхүүгээрхинэй габьяань юуб гэхэдэ, манай областиин колхоз болон совхозууд аммиагтай уһые ашаа үрэтэйгөөр утэгжүүлгэ болгон хэрэглэдэг болоһониинь һайн жэшээ болоно. Манай Эрхүүгэй областиин таряашад энэ утэгжүүлгые ашаг ехэтэй шэдитэ уһан гэжэ үнэн зүрхэнһөө хэлсэдэг болонхой. Мүнөө үедэ **манай областьдо 130—140 мянган гектар тарян иимэ хүсэ ехэтэ уһаар утэгжүүлэгдэдэг** байна. Аммиаттай уһаар газар утэгжүүлгэ энэ хэмээр хизаарлагдахагүй, саашадаа улам үргэдхэгдэхэ юм.

Шэдитэ уһаар тарянай газар утэгжүүлгые үргэдхөөгүйдэ аргагүйл. Тэрэ тон шухала зүйл болоод байна.

Паарые һэлгэхэ зүйлыень эрхүүгээрхидтэ химигүүд лэ оложо үгөө гээшэ. Энэнь хадаа аммиагтай уһан болоно бшуу. Аммиагтай уһагүй һаа, манай областиин таряашадай газар таряалангаа ашаг үрэтэйгөөр эрхилхэнь бэрхэтэй һэн. Теэд аммиагтай уһан ямар эди шэдитэй, хүсэ шадалтай юумэб гээд хаража үзэхэ, тэрэниие бодото баримтануудаар гэршэлжэ үгэхэ зэргэтэй.

Алайрай үйлэдбэриин управленидэ «Сибиряк» гэжэ колхоз бии юм. Тэрэ ажахын таряалангайнь 70 шахуу хубинь орооһото ургамалнуудаар таригдадаг гээшэ. Тиимэһээ газараа амаруулха, паарлаха гэжэ хөөрэлдэхэшье аргань үгы болоно. Таряанайнь бусад газар силосэй ногоогоор эзэлэгдэхэ ёһотой ааб даа. Иимэ байдалтай болоод байхадань аммиагтай уһанай үгыл һаа, ямаршье ургамалай ургаса абахань таатай болоно бшуу.

Зүгөөр аммиагтай уһаар утэгжүүлдэг болоһонһоо хойшо иимэ ушар тохёолдохоёо огто болино. Тус колхоз жэлһээ жэлдэ гектар бүриһөө 16—17 центнер орооһо таряа абана. Энэ амжалтань аммиагтайл уһанай шэдитэ хүсэн ха юм даа. «Сибиряк» шэнгеэр үндэр баян, бата найдабаритай ургаса абадаг ажахынууд область соомнай олон болонхой. Энэ хэлэһэн жэшээ яһала тодорхойлжо үгэнэ гээшэ.

Аммиагтай уһан шалгалта һайнаар барижа гараа. Ажахынуудта үргэлжэдэнь нэбтэрүүлхын урда тээ нилээд ехэ туршалгын хүдэлмэри ябуулагдаһан байна. Эрхүүгэй туршалгын станци мүнөө үедэ туршалгын 300 шахуу дүнгүүдтэй болонхой юм. Эдэ туршалганууд хадаа **шэниисэ таригдаһан гектар газарай хүрьһэндэ 300 литр аммиагтай уһа оруулхадаа 3,8-һаа 6,7 центнер хүрэтэр ургаса эрхэ бэшэ нэмээжэ абаха байһые тодорхойлоо.**

Энэ утэгжүүлгэ түрүүшынхеэ туршаха гэжэ бодогшодые тэрэниие хэрэглэхэ технологи ехээр айлгадаг байгаа. Тиигээдшье технологынь, үнэхөөрөөшье, хараха янзада хүндэшэг шэнги байха. Тэрээнһээ, зүгөөр, айха юумэн огто үгы. Аммиагтай уһа утэгжүүлгэ болгон хэрэглэлгэ нэн түрүүлэн тэрэниие зөөлгэһөө эхилнэ. Энэ утэгжүүлгэ шэрэхын тула бензовозуудые ашагладагбди. Гэхэтэй хамта тэрэнэй зэд, садаар хэһэн зүйлнүүдынь шэрэм болгон һэлгэхэ шухала. Тиигээгүй һаа, аммиагтай уһан ехээр гоожожо, хоролтодо ородог.

Областиимнай ажахы бүхэн аммиагтай уһа хадагалха амһартануудаар (цистернэнүүдээр) гүйсэд хангагданхай. Зүгөөр заводой үбэлдөө аммиагтай уһа үйлэдбэрилдэг байһан туладань колхоз, совхозууднай промышленна предприятинуудай хооһон байһан амһартанууд соо тэрэниие эюулжэ абадаг байна. Гадна манай областьдо автоцистернэнүүдээр хангагдаһан «Сельхозтранс» гэжэ тусхай автотранспортна эмхи зургаан байгуулагданхай. Аммиагтай уһые түмэр замай станциһаа хажуу тээшэнь автомашинаар аяар 450 модо хүрэтэр абаашагдажа болодог юм.

Аммиак гээшэ түргэн дэгдэшэдэг зүйл юм. Тиимэһээ **тэрэниие хии огто гарахагүй амһарта соо хэхэ, зөөхэ хэрэгтэй.** Балаганскын механизаторнууд цистерныn хоолойе дээрэһээнь соляркаар таһа жэлэдэг дүршэлтэй. Энэ аргые хэрэглэхэдэ ехэ һайн. Буряадайшье нүхэд энээниие даган абаха бэзэ гэжэ найдагдана.

Аммиагтай уһа хайшан гэжэ газарай хүрьһэндэ оруулха ёһотойб гэһэн асуудал табигдаха зэргэтэй. Энэ шэнэ утэгжүүлгые ямар болзорто хүрьһэндэ оруулхада һайн бэ гэһэн асуудал манай тэндэ шиидхэбэреэ олоһон байна. **Аммиагтай уһые намарай паар гү, али хабарай хахалга доро хэхэдэ тон һайн. Лущени гү, али культиваци хэжэ байха үедөө нэгэн доро тус утэгжүүлгэ оруулхада эгээл һайн ашаг үрэ харуулдаг байһые манай туршалгын станци элирүүһэн байна.** Газар хахалжа ябахадаа аммиагтай уһа хүрьһэндэ шэнгээжэ болохо. Зүгөөр тэрэ арга хахалалгын хүдэлмэри ехээр унжагайруулдаг юм.

Лущильник дээрэ амһарта тодхогдодог. Тэрээн соо эюулэгдэһэн аммиагтай уһан тусхай хоолойгоор газарта гоожодог. Удаань лущильнигэй урбуулһан шиигтэй шорой тэрэниие буладаг. Тэрэнэй һүүлээр дары, эрхэ бэшэ борнойлхо шухала. Энэ дүршэл эгээл бүтээсэ ехэтэй арга мүн.

Аммиагтай уһа хүрьһэндэ нэмэжэ оруулха нормонь хадаа газарай шадалһаа, таригдаха ургамалһаа дулдыдаха. **Шэниисэ таригдаха полидо дунда зэргээр 45—60 килограмм азодой хүсэтэйгөөр хэмжээлэн уһалхада таарамжатай.** Аммиагтай уһанай азодойнь холисо 25 процент байдаг. Һайн шанартай хүрьһэндэ 25 процентнэ аммиагтай уһые хоёр дахин һуладхажа утэгжүүлхэдэ яһала һайн нүлөө үзүүлхэ.

Улаан-Үдэдэ болоһон Буряадай республикын агрономическа конференцидэ хабаадаха золтой байбаб. Танай республикын колхоз, совхозууд уһалагдадаг газараар ехэ баян байна. Манай Эрхүүгэй область иимэ газараар тон хомор. Энэ эди шэдитэ амидаралта уһые Буряадай таряашад хэрэглэжэ шадабал, хүдөө ажахын ургамалнуудай ургасые нилээд ехээр дээшэлүүлжэ шадаха.

Политическэ һуралсал

Эдэбхитэднай булта һуралсана

Коммунистнуудайнгаа хамтын суглаанда партийнабэшэ эдэбхитэдэй, комсомолшуудай үргэн хабаадалгатайгаар политическэ гэгээрэлэй һуралсалда бэлэдхэл зүбшэн хэлсээ һэмди. Тиихэдээ отделениингээ ажахын мүнөөнэй байдал, урдахи зорилго, саашанхи хүгжэлтынь хараадаа абажа, һуралсалай ямар түхэл хэлбэришэлбэл, һайн гээшэб, алиндань олонхи нүхэд һуралсаха хүсэлтэйб гэжэ яаралгүй зүбшэн хөөрэлдөө һэмди. Эхин партийна организациингаа сомор һэн тула олон кружок эмхидхэһэнэй дэмы гэжэ тогтоогоод, отделени дээрэ коммунис ажалай нэгэ һургуули эмхидхэжэ, тэрээндэ һураха дуратаниие бүгэдыень хабаадуулаа бэлэйбди.

Хоёр һараһаа үлүү хүдэлөөд байхадамнай энэ шиидхэбэриин тон зүб байһаниинь элиреэ. Яахадааб гэхэдэ, тус һургуулида бүхы 15 коммунистнар бултадаа эдэбхитэйгээр һуралсана. Гадна арбан хүн—партийнабэшэ эдэбхитэд, комсомолшууд баһал коммунистнуудһаа дутуугүй һайнаар хэшээлнүүдтээ хандана. Энэ һургуулиимнай хоёрдохи һайн талань гэхэдэ, шудалха, үзэхэ юумэеэ хамтаараа хэлсэн, өөһэдынгөө ажалда, соёл байдалда ашатуһатай, һонирхол ехэтэй темэнүүдые шэлэн абадагбди.

Түрүүшымнай дүрбэн хэшээл КПСС-эй ЦК-гай нюуниин Пленумэй материалнуудые шудалалгада зорюулагдаа. Час гү, али багахан үлүүтэй саг соо хараалагдаһан темэеэ тайлбарилан хөөрэжэ үгөөд, хэшээл бүхэнэйнгөө хоёрдохи хахадта соёл сурталай хүдэлмэри шэнэдхэн һайжаруулха талаар совхоздомнай, манай отделенидэ ямар арга боломжонууд бии аад, хэрэглэгдээгүй байгаа гээшэб, хайшан гэжэ хүмүүжүүлгын асуудал шиидхэбэл, ямар шэнэ маяг хэлбэри нэбтэрүүлбэл һайн бэ. гэжэ нүхэдэй ёһоной хөөрэлдөө эмхидхээбди.

Сагаан-Усан тосхонойнгоо хүдөөгэй клубай хүдэлмэри тухай, залуушуулай уран һайханай самодеятельностиин кружок тушаа ярилдаанай болоходо, комсомолшууд концертынгээ программа удха һайнтай, һонирхолтой болгожо, хүмүүжүүлхы үүргыень дээшэлүүлхые дурадхаа һэн. Энэ һанамжа тухайнь совхозойнгоо парткомдо дуулгажа, удангүй бүхы отделенинүүдэй уран һайханай кружогууд хүдэлмэреэ һэльбэн һэргээгээд, туд тудтаа бүхы фермэнүүдээр ябажа, өөһэдынгөө программатай үргэн ажалшадые танилсуулаа. Хүдөөгэй уран һайханай аймагай, республиканска харалгада бэлэдхэлшье мүнөө муу бэшээр ябажа байна.

Һургуулидамнай һуралсагшад бултадаа агитаторнууд юм. Тиимэ тула ажахын, соёл культурын талаар республика, аймаг, совхоз доторнай юун хэгдэжэ байнаб, ямар зорилго табигданаб гэжэ хододоо һонирходог. Зэдынгээ үйлэдбэриин управлениин партийна конференциин дүнгүүд тухай отделениие эрхилэгшэ нүхэр С. Ф. Хороших һургуулидамнай ерэжэ, дэлгэрэнгы элидхэл хээ һэн. Партиин ЦК-гай декабриин Пленумэй материалаар ээлжээтэ хэшээлнүүдые үнгэргэхэдөө һургуулиингаа һурагшадһаа гадна, бүхы һаалишадые урижа, мүнөө үнеэдэйнгээ эдеэлүүлгэдэ тэдэнэрэй хайшан гэжэ мочевинэ хэрэглэжэ ямар үрэ дүн харуулжа байһаниинь хөөрүүлхэбди. Даб дээрэхи ажаглалтаар тухайлхада, силостэ мочевинэ холижо үнеэдтэ үгэхэдэ, һүниинь ехээр дээшэлжэ байнхай.

Жэл бүри 100 хонид бүриһөө олон хурьга абадаг бэрхэ хонишон нүхэр Исаков, кукурузын үндэр ургаса түйладаг механизатор нүхэр Мункуев болон бусад түрүүшүүл ажалайнгаа дүй дүршэлтэй һургуулиинхидыемнай танилсуулха гэжэ бэлэдхэжэ байнхай. Богонёор хэлэхэдэ, коммунис ажалай манай һургуули политическэ, ажахын шухала асуудалнуудые зүбөөр зохилдуулан, ажабайдалайнгаа эрхэ байдалтай нягта холбоотойгоор шудалан үзэхэдэмнай туһатай юм.

Тиихэдээ һургуулиимнай хүдэлмэри тон һайнаар табигдашанхай, һурагшадаймнай эрилтэ гүйсэд хангагдана гэжэ хэлэхэнь үшөө эртэ, хүдэлмэридэмнай энэ тэрэ дутагдал, бэрхэшээлнүүд ушардаг. Жэшээнь, теоретическэ темээр лекци бэлэдхэхэдэ хэрэгтэй литература, туһаламжа, консультаци хомор байдаг. Энэ мэтэ асуудалнуудаар политическэ гэгээрэлэй кабинедэй зүгһөө, журнал, газетэнүүдэй хуудаһанда һайн консультаци, дэлгэрэнгы лекци, статьянуудай үгтэдэг байгаа һаа, ехэл һайн байгаа.

А. Бохач,

«Октябрьский» совхозой 4-дэхи отделениин парторганизациин дэргэдэхи коммунис ажалай һургуулиин пропагандист.

Оролдосотой эмхидхэгшэ

Малшадай гэртэнь ороходо, уран гоёор бэшэгдэһэн уряа лозунгнууд ханаарнь үлгөөтэй харагдана. Мүн хэн ямараар хүдэлжэ байнаб, хэды шэнээн һү һаагааб, хэн хэнтэй мүрысэнэб гэһэн социалис уялгануудай гурим малшан бүхэндэ байдаг. Малшадай абаһан уялганууд квартал бүхэндэ согсологдодог юм. Мүрысөөндэ илагшадые «манай маягууд» гэжэ нэрлэнэ. Тэдэнэр бултадаа коммунис ажалай ударнигай нэрэ зэргын түлөө тэмсэжэ эхилээ.

Малшадай дунда ойлгууламжын хүдэлмэри үргэнөөр ябуулжа байһан газарта ажалыншье урагшатайгаар бүтэдэг. «Улаан Аха» колхоз жэл бүри гүрэнтээ хамагһаа урид тоосожо, мяха, һү худалдалгаар аймаг соогоо жэл бүри түрүү ябадаг. Үнгэрэгшэ жэлдэшье түрүүлээ.

Колхозой түйлаһан амжалтануудта эндэхи партийна организациин габьяа ехэ. Эндэмнай Андрей Сыренович Галсанов секретаряар ажалладаг. Тэрэнэй ажал хэрэгүүд Аха нютагтаа һайшаагдана. Ажал бүтээхэдээ шадамар бэрхэ гээд колхознигуудшье нүхэр Галсановые магтадаг. Малшадай дунда ябахадаа һонин һонин хөөрэлдөө, лекци эмхидхэдэг, түрүү малшадайнгаа дүй дүршэлые олоной дунда дэлгэрүүлдэг.

Мүнөө үбэлжэлгын үедэ мал ажал дээрэ коммунистнуудые олоор гаргана, нэгэшье мал гарзалуулхагүйн тула фермэ, отара, гүүртэ бүхэндэ эрэшүүл эльгээгдэнэ. Мүн Андрей Сыренович өөрөө пропагандист юм. КПСС-эй ЦК-гай Пленумүүдэй материалнуудые малшадайнгаа дунда тайлбарилан ойлгуулжа үгэхэ гэжэ оролдоно, политическэ һуралсалай хэшээлнүүдые үнгэргэнэ.

Үбэлжэлгын үедэ малшадай харюусалга ехэтэй байхын тула уряа, плакат, лозунгнуудые бэшэжэ, тэдэнэй байрые шэмэглэнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: **А. С. Галсанов** («Улаан Аха» колхозой парторганизациин секретарь) малшадта эльгээгдэхэ плакат, лозунг бэлдэжэ байна.

Д. Дугаров.

Фотонь авторай.

БАЯРТАЙ ЯБАГТЫ, ШОЙБОНОВТОН

Хонишодой отарануудта

ШОБХО ОРОЙТОЙ шулуун мундарганууд дээгүүр үглөөнһөө хойшо манатан бүглэржэ, жэжэхэн саһа бордоһон шэдэлээд һаланагүй. Үдхэн хагдатай толдо ороһон һүрэг хонидшье саһа бордоһондо жэдэжэ, зохидоор бэлшэнэ.

Хонишон Готоб Шойбонов хара хээр мориёо эмээллэжэ унанхай, хонидойнтоо хойноһоо аалихан гэшхэлүүлнэ. Үе үе ажал хүдэлмэри тухайгаа бодоно. Мүн үдэрһөө үдэртэ олоороо гаража байһан хурьгадайнь дарьяса мааралдахань шэхэндэнь ходо дуулдахадал тэнэ.

— Байза Будамни яалдажа байна ааб. Хорёод нарай хурьгадаа гансаараа эдеэлүүлжэ, ундалуулжа, тухашаржал байгаа ёһотой. Иигээдшье хурьгад лэ адхархань гээшэ, — гэжэ һанаандаа бодоно...

Готоб Сыбикович өөрынгөө һамган Буда Дагбаевна хоюулан гурбадахи жэлээ хонин ажалда хүдэлхэ зуураа ходоодоо эрхим үрэ дүн түйладаг юм. 1963 ондо тэдэ хоёр отарынгаа зуун эхэ хонин бүриһөө 100 хурьга абажа, хонин бүриһөө 3,8 килограмм нооһо хайшалаад, Түнхэнэйнгөө үйлэдбэриин управлени, мүн Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо түрүү һуури эзэлээ.

— Отарадаа үсөөншэг хонитойбди даа. Тиигэбэшье оройл хоёр хүн тэдэнээ үбэл, зунгүй хараад түлжүүлжэ, түлыень ондоо тээһээ туһаламжагүйгөөр абадаг зомди,—гэжэ нүхэр Шойбонов хөөрэнэ.

Эдэмнай хажуудаа зэргэлжэ байһан хэдэн жэжэ отарануудтай нэгэн болоод, ажахын тоосоондо ороо һэн. Тиигээд булта хамтаржа, хони, хурьгадтаа үбһэ тэжээл бэлэдхэдэг заншалтай болонхой. Тус бригадынхид Эрхүү мүрэнэй Бүтүү гэжэ ольторог дээрэ үбэлжэдэг. Тэдэнэр 170 гектар сабшалангай, 70 гектар бэлшээриин, 15 гектар таряанай газартай. Байгша ондо хонишод өөһэдынгөө хүсөөр 1042 центнер шэмэ ехэтэй һайхан үбһэ абажа, 150 тонно силос даранхай. Һолоомоншье ехэ даа. Үбһэ, тэжээлынь отарануудһаа холо бэшэ бэлэдхэгдэнхэй. Готоб Шойбоновой отарын хажууда С. Б. Мурдонов, С. А. Менжикова гэгшэдэй отаранууд байрладаг.

Готоб Сыбиковичэй даадаг отара хайшан гээд жэлһээ жэлдэ хонин бүриһөө хурьга абажа түлжүүлнэ гээшэб? Тэдэнэр зундаа хонидоо тон һайнаар адуулжа, ороондо орохо болоторнь һайса таргалуулна, хүсэ шадал абхуулна. Искусственна үрэжүүлгые жэл бүри июлиин 1-һээ сентябрь һара болотор эрхим һайнаар үнгэргэдэг.

Хонидынь үбэлдөө тобир тарганаар ондо ороно. Үбэлжөөндөөшье эртээнһээ бэлдэжэ, хонидойнгоо байра заһабарилдаг, үбһэ һолоомоёо хэрэгтэй газартань зөөжэ абадаг. Хонидой хурьгалха дүтэлхэдэ, отараяа хоёр бүлэг болгожо һалгана. Түрэхэ бүри дүтэлһэн эхэ хонид нэгэ амяараа илгагдажа, 15 хоног урда дулаан байрада оруулагдана.

Нарай хурьгатай хонидые түрүүшээр тусхай таһалгада амяарайнь байлгана. Һүүлдэнь эхэ хурьган хоёрые адли тоогоор шэрээр тэмдэглэдэг. Тиигээд сакман (бүлэг) болгодог юм.

Хурьга хүхүүлдэг хонидто үдэрэй 600 грамм үбһэ, 800 грамм һолоомо, 3 килограмм силос эдюулнэ. Шадал тамираар һулашаг болоһон хонидто талха таряанай зүйл үгэлсэнэ. Хурьгад 10—15 хоноод байхадаа һайн шанартай үбһэ эдихэһээ гадна, орооһо талханай зүйл, минеральна тэжээл (мел, хөө, шабар, дабһа г. м.) шэмхэлжэ һурадаг. Тэдэнээ гансал бүлеэн уһаар уһалана. Хурьгад һаратай болоходоо газаа сэнгэжэ эхилдэг юм. Байрань дороо 50—60 сантиметр зузаан һолоомо дэбдихэр дэлгээтэй.

Зузаан хэбтэри дороһоо хүйтэ даалгахагүй байна бшуу.

— Шойбоновтон колхозой хонидые өөһэдынгөө үмсын хонидһоошье дээрэ, тобир тарганаар харууһалжа байдаг зон юм,— гээд нютагайнь зон хэлсэдэг агша.

Дүршэл ехэтэй болоһон хонишон Готоб Сыбыкович жэл бүри хурьгадаа дүрбэ һаратайдань тус тустань 24—25 килограммтай болгожо, эхэһээнь һалгаадаг заншалтай.

— «Мал хараһан ама тоһодохо» гэжэ түлөөһэншье һайн абанабди. Үнгэрэгшэ 1963 ондо һамгантаяа 960 ажалта үдэр олоод, 9 центнер орооһо, 968 түхэриг мүнгэ, хоёр толгой хони нэмэлтэ түлөөһэ абааб,—гэжэ тэрэ хөөрэнэ.

Зураг дээрэ: Г. С. Шойбонов, хажуудань хонин һүрэгынь бэлшэжэ ябана.

С. Балдуевай фототекст.

Ажахын тоосоон ашатай!

Мүнгэ зөөринь алмагдана

Ажахын тоосоон! Энэмнай колхоз, совхозуудай ажахые хүгжөөхэ хэрэгтэ ашатуһа ехэтэй арга. Мал ажалай гү, али таряан ажалай һалбаринуудые иимэ шэнэ гуримаар эрхилхэдэ, мүнгэ зөөри багаар гаргашалагдадаг, продукци ехээр абтадаг байһаниинь элитэ.

Үнгэрэгшэ жэл Хорийн аймагай Чисаанын совхозой мал ажалай болон тарян ажалай һалбаринууд ажахын тоосоондо оруулагдаһан юм. Саашадаа тэрэнь нарижуулагдан һайжаруулагдаа. Түрүү онол арга хэрэглэһэнэй ашаар хүдөө ажахын продуктнууд элбэгээр, хямдааршье абтадаг болонхой. Тус совхоз 1963 ондо нооһо тушааха түсэбөө 102 процент дүүргээ гэхэ гү, али хамта 928 центнер нооһо гүрэндөө оруулаа. 16,7 мянган центнерэй орондо 37,4 мянган центнер орооһо тарян тушаагдаа. Мүн мал ажалай бусад продуктнуудшье нилээд ехээр абтаһан байха юм.

Гурбан кварталай дүнгөөр абтаһан продуктнуудай өөрынь үнэ горитойгоор хямдараа. Жэшээлхэдэ, хонинной нооһон центнерэй 315 түхэриг 8 мүнгэтэ байхаар хараалагдаһан аад, 288 түхэриг 95 мүнгэтэ болоо. Үхэрэй мяха абалгада центнерэй 59 түхэриг 58 мүнгэн, хониной—50 түхэриг 27 мүнгэн гаргашалагдаа. Тиихэдэ орооһо тарянай баян ургаса абтажа,үнэ сэнгынь горитойгоор хямдараа. Совхоз энэ жэлэйнгээ үрэһэ хүрэнгые хүсэд хаажа абанхай. Гансал сортовой үрэһөөр тарилга хэгдэхэ юм. Орооһо тарянай өөрынь үнэ үшөө юунһээ хямдарааб гэхэдэ, түрүү арга үргэнөөр хэрэглэгдээ. Таряа хуряалгын үедэ механизаторнууд техникэ, зэмсэгүүдээ бүлэглэжэ хэрэглэһэн, ажалай бүтээсэ дээшэлүүлһэн байгаа. Кукуруза тарихадаа хэмжүүрэй проволокогүйгөөр зүб квадрадууд гаргагдаа.

Мал ажалай хүндэ хүдэлмэри оньһожоруулагдажа байнхай. Олон фермэдэ дүүжэн харгы тодхогдоо. Үнеэдые оньһон аргаар һаадаг болохо бэлэдхэл хэгдэнэ. Мүнөө зарим һаалиин гүүртэнүүдтэ тэжээл буйлуулдаг цехүүд бии болгогдожо, бүдүүн тэжээл буйлуулагдадаг болонхой. Тусхайлхада, Бүтүүгэй, Михайловкын, Дундадай гүүртэнүүдтэ үнеэдэй эдихэ һолоомо буйлуулагдажа үнеэдтэ үгтэнэ, тугалнуудта гараар бэлэдхэгдэһэн һүн уулгагдана. Нарай тугалнуудта гараар бэлэдхэһэн һү уулгахада, өөдэргэн дорюунаар түлжэдэг юм. Тиихэдэ гаргашаньшье бага байдаг. Хэрбээ центнер үдхэн һүнэй 14 түхэриг 36 мүнгэтэ байгаа һаань, гараар бэлэдхэгдэһэн һүндэ ойролцоол 4 түхэриг гаргашалагдаха болоно. Гансахан энээнэй ашаар совхозынь жэлэй туршада 14 мянга шахуу түхэриг алмаха болоно. Гэхэтэй хамта хонин ажал дээрээшье элдэб һайн арганууд хэрэглэгдэдэг. Энэ жэлдэ хурьгалха хонид үсөө үсөөгөөрөө байлгагдажа хурьгалуулагдаха юм. Энээниие хэрэглэхэдэ, үбэлэй түл һайнаар харууһалагдажа, түлжүүлэгдэхэ бшуу.

Тиин совхозой дирекци, партийна комитет мал ажал дээрэ хүдэлдэг хүнүүдые түрүү аргатай ходо танилсуулжа байдаг. Бригада, фермэнүүдээр экономико шудалха семинар үнгэргэгдэдэг юм.

Ажал дээрэ түрүү онол арга шадамараар хэрэглэн, амжалта түйлажа байһан Чисаанын совхозой хүдэлмэри хүдөөгэй парткомдо һайшаагдаа. Тиигээд аймагай бусад ажахынуудта энэ хүдэлмэри үргэнөөр ябуулхыень дурадхагдаба.

Р. Цымпилов.

Агрохимиин асуудалаар „Сельская жизнь“ газетын, СССР-эй Хүдөө ажахын министерствын эмхидхэһэн хөөрэлдөөн

АЗОТ ургамалда ямар туһатайб?

Хартаабхын набша
үтэгжүүлхэдэ *азодой дутахада*

Арадай гол шухала баялиг болоһо газар дээрэ хүнүүд тон үнэтэй хэдэн зуугаад янзын ургамалнуудые тарижа ургуулдаг гээшэ. Хүнүүд орооһо таряа, овощ, хартаабха, үлир жэмэс мэтын тон олон янзын ургамалнуудые ургуулжа абадаг. Эдеэ хоолой эдэ зүйлнүүдэй органическа бодосуудынь минеральна бүридхэлнүүдһээ, углекислэ газ болон уһанһаа бүридэжэ, наранай туяагай элшэ хүсын ашаар бии болодог гэжэ эрдэм наука баримталан харуулаа. Зүгөөр кислород, водород болон углеродой бии байгаа һаа, ургамал имагтал азодгүй бүридхэлнүүдые—крахмал, саахар, клетчатка, тоһон, органическа кислота гэдэгүүдые бүрилдүүлэн бии болгожо шадаха юм.

Академик Д. Н. Прянишниковай зураглан хэлэһэнэй ёһоор, азодгүй эдэ бүридхэлнүүд имагтал заводой түлишэтэй (крахмал өөхэн хоёрынь) сасуулагдамаар гү, али заводой барилгын материалтай, бэлэн ханануудтай (клетчаткань) сасуулагдамаар байха юм. Харин амидардаг бэе бодос (организм) өөрөө ондоо бүридхэлтэй юм. Протоплазма ба ядрогой гол хубинь белогууд болон тэрээнһээ бүридэгшэ зүйлнүүд мүн. Тиин эдэнэй бүрилдэхын тулада азот, серэ, фосфор хэрэгтэй юм. Бүхы бэе бодосой зүбөөр ажаллахын тула үшөө кали, кальци, магни, түмэр ба бусад зүйлнүүд хэрэгтэй болодог.

Эдэ зүйлнүүдэй дунда азот имагта шухала һуури эзэлдэг юм.

Ургамалнуудай амидарха эгээн шухала зүйл

Уһанһаа гадна, азот гээшэмнайл байгаалиин хүгжэн хубилха тон хүсэтэй зүйл мүн гэжэ Д. Н. Прянишников һануулагша һэн. Азот гэдэгые оложо, тэрээнние мэдэхэ, шудалха, химгадаха ябадал экономикоёо хүгжөөхэ эрхэ нүхэсэлнай болоно. Азодой барагдашагүй ехэ эршэ хүсэнүүдэй бии болодог эшэ үндэһые мэдэжэ абаа һаа, ажана байдалнай угаа һайжарха юм.

Азот болбол бүхы белогуудай хубида ороно. Азодгүй һаа, белок байхагүй, харин белоггүй һаа, ажамидаралшье байхагүй юм.

Азот хадаа гол түлэб нитрат ба аммониин дабһа боложо, хүрьһэнһөө ургамалда шэнгэн ородог. Нитрат ба аммониин дабһа хадаа ургамалай азотно тэжээл абадаг гол шухала зүйлнүүд мүн. Имагтал бобыта ургамалнууд хүрьһэнэй азодһоо гадна, мүн агаарай молекулэтэ азодые хэрэглэдэг байна.

Ургамалай урган хүгжэхэ бүхы үедэ бодосуудай азот андалдан абалга боложо байдаг. Иимэ андалдалгын шэнжэ шанарынь олон юумэнһээ болоно. Жэшээнь, ургамалай ямар зүйлэй, хэды наһатай байһаниинь, мүн тэжээл абадаг эрхэ байдалынь эндэ ехэ удха шанартай юм.

Тиин ургамалнуудай зохид һайнаар урган хүгжэхын тула нитрадай болон аммиагай азодоор тэдэниие хангаха тусгаар эрхэ байдал хэрэгтэй. Гадна, органическа үтэгжүүлгэ хэхэдээ, ургамалай азотно тэжээл абаха арга бии болодог, мүн хүрьһэн өөрөөшье азодтой болохо аргатай байдаг. Энээниие хараадаа абаха хэрэгтэй. Хүрьһэн доторхи азодой баялигые зүбөөр хэрэглэхэ гээшэ газараа улам үрэжэлтэй болгоходо угаа шухала юм.

Хүрьһэнэй азодой орёо органическа бүридэлнүүдһээ элдэб микробуудай ашаар олон янзын аминокислота бии болодог. Аминокислотае микроорганизмууд өөһэдынгөө белково бодос бүридүүлхын тула гү, али хүсэ оруулдаг зүйл болгохын тула бэедээ шэнгээнэ. Аминокислотагай зарим хубинь задаран таража, аммиак бии болгодог. Бэедээ азот шэнгээһэн органическа бодосуудһаа аммиагай бии болодог ушарые аммонификаци гэжэ нэрлэнэ.

Хүрьһэнэй органическа азодтой бодосуудай задаран бутархада гарадаг аммиак хадаа ургамалнуудай сэхэ шууд тэжээл абахадань туһа болоно. Аммиагай зарим хубинь азотно кислота боложо, тэрэнь хүрьһэн соо азотнокислэ дабһа гү, али нитрат бии болгодог юм. Тус бодосууд дээдэ шэнжын ургамалнуудай тэжээл абахада ехэ һайн зүйл боложо үгэнэ. Аммиагай нитрат болодог ушарые нитрификаци гэжэ нэрлэнэ. Нитрификаци болохо эрхим һайн эрхэ байдал гэбэл, хүрьһэнэй нойтониинь 40—70 процент байха, температура 25—35 градус байха ёһотой. Хүрьһэндэ таатай зохид фосфор, кальци, тэрэшэлэн микроэлементнүүд, жэшээнь түмэр, марганец, зэд, цинк гэхэ мэтэ байбал, нитрификацида ехэ туһатай.

Хүрьһые зөөлэрүүлбэл, үтэгжүүлгэ ба избёосхо хэрэглэбэл, мүн агротехническэ шухала хэмжээнүүдые бэелүүлбэл, нитрификациин хэрэгтэ баһал таатай байха юм. Нитрификациие һайнаар хэрэглээ һаа, ургамалнуудай азотно тэжээл абалга һайжархаһаа гадна, мүн эдэнь фосфор бүри ехээр абадаг болохо байна.

Хүдөө ажахын ургамалнуудтай хамта, мүн азот газаашаа ехээр гаргашалагдана. Тиимэһээ хүрьһэеэ улам үрэжэлтэй болгохын тула хүрьһэнһөө гаргашалагдадаг азодые саг үргэлжэ хүсэлдүүлэн, нэмээжэ байха ёһотой. Азодой зарим хубинь (гектар газарта дунда жэшээгээр 4 килограмм азот) хүрьһэндэ агаарай шииг нойтотой хамта оролсодог байна. Агаарай азодые хүрьһэнэй микроорганизмууд бэедээ шэнгээнэ. Зүгөөр зарим зүйлэй микроорганизмууд лэ агаарай азодые бэедээ шэнгээжэ шададаг юм. Тэдэнэй зариманиинь хүрьһэндэ юрэ ажамидаржа байдаг, нүгөөдүүлынь (клубеньково бактеринүүд) бобыта ургамалнуудай үндэһэндэ амидардаг юм.

Мүнөө хүрэтэр наг шэбхэ болон органическа бусад үтэгжүүлгэнүүдые хэрэглэжэ, мүн ургаса таряанай узуур, клейвер, люцернэ болон бусад бобыта ургамалнуудай таригдаһан газар мэтые хэрэглэһэнэй ашаар хүрьһэн биологическа азодоор хангагдадаг байгаа.

> *КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлэн, оронойморнай колхозууд болон совхозууд агрохимиин һуралсал үргэнөөр эмхидхэжэ байна. Хүдөө ажахын хүтэлбэрилэгшэдтэ туһалха зорилгоор „Сельская жизнь“ газетэ химизациин гол шухала асуудалнуудаар хөөрэлдөөнүүдые толилжо эхилбэ. Агрохимиин хөөрэлдөөнүүдые хүдөө ажахын агрохими эрхилдэг штатнабэшэ таһаг эмхидхэхэ юм. Энэ таһагта томо томо эрдэмтэд-агрохимигууд хабаадуулагдана. Тус таһагые хүдөө ажахын эрдэмэй доктор профессор А. В. Петербургский толгойлно.*

Хүрьһэндэ азот элбэг болгохын тула минеральна азотно үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ ехэ удха шанартай. Иимэ үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ, ургаса тон түргэнөөр урган гарадаг байна.

Азотно үтэгжүүлгэ хэрэглэхэ гээшэ хүдөө ажахын бүхы ургамалнуудай үндэр баян ургаса абаха, тэдэнэй шанар һайжаруулха шухала нүхэсэл мүн. Ехэнхи хүрьһэмнай ажахын талаар үнэтэ ургамалнуудые азодой зүйлөөр һайса хангажа шаданагүй. Үрэжэл ехэтэй хара хүрьһэтэ газарташье азодой үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ, улам ехэ ургаса гарана гээд таряашад мэдэдэг байна.

Хэрбээ ургамал азодоор дутаа һаа, удаан гараха, мууса ургаха, набша намаань хатаха мэтын зүйлнүүд үзэгдэдэг байна. Илангаяа ургамалай һая гаража байха үедэ азодоор дутамаг байгаа һаа, ургамалда ехэ муу юм. Ургамалай хүгжэхэ саашанхи үедэшье азот бага байгаа һаа, эшэ набшань муугаар ургахаһаа гадна, мүн ургамалай бүхыдөө задаран гарахадань муу нүлөө үзэгдэдэг. Илангаяа үтэгжүүлгэ ехээр хэрэглэдэг сортын орооһо таряан азодоор дутамаг байгаа һаа, ехэ мууса ургадаг.

Шэнисэ, обёос болон бусад ургамалнуудай азодоор дуталдаһанай тэмдэг тэрэ дороо мэдэгдээд орхидоггүй, харин 5—6 набшаһанай гарахадань лэ мэдэгдэдэг. Гэбэшье, азодоор ургамалай дуталдаһаниинь бүришье түрүүн мэдэгдэжэ болохо юм. Һая бултайжа эхилһэнһээнь хойшо 4—5 набша ургатараа шэнисэ гү, али обёос азодоор дуталдахадаа удаанаар, ехэ муугаар ургадаг байна. Энэ ушарта тус ургамалнуудай залаануудынь бага, үсөөн болодог юм. Орооһо таряан азодоор дуталдахадаа, шэмэ шүүһэ багатай, хоршогор жэжэхэнүүд байдаг. Харин азодоор һайса хангагдажа байгаа һаа, орооһо таряан тон шэмэтэй, томонууд байдаг. Энээнһээ гадна, азодоор һайса хангагдаһан ургамалнууд белок ехэтэй байдаг.

Ургамалнуудые азодой тэжээлээр һайса хангаад байбал, мүнөөнэйхиһөө нилээд ехэ ургаса абажа болохо юм. Азотно тэжээлээр ургамалые хангаха гээшэ мүн хүдөө ажахын продукциин шанар һайжаруулгада бага бэшэ удха шанартай юм. Тиихэ зуура, зарим ушарта ургамалнуудта азодой бодосуудые улам ехээр үгэхэ хэрэгтэй болодог (жэшээнь, шэнисын белогто азот ехэ хэрэгтэй байдаг), зарим ушарта азодой бодосуудые багаар хэрэглэхэ шухала болгододог (жэшээнь, саахарай свёклын үндэһэн соо зарим белковобэшэ азодтой бодосууд ороходоо, тус ургамалай шанар муудуулдаг байна).

Орооһо таряанай гол ургамалнай болоһо шэнисэ хадаа минеральна үтэгжүүлгэ ехээр хэрэглэдэг. Манай орон дотор таригдадаг намарай шэнисын сортнуудһаа «безостая-1» гэжэ һайн шанартай шэнисэ тиимэ үтэгжүүлгэ эгээн ехээр хэрэглэнэ. Илангаяа азотно үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ, энэ сортын шэнисэ һайнаар ургадаг юм. Хойто Кавказай эрхэ байдалда «безостая-1» гэжэ шэнисэ тариһан гектар газарта 135 килограмм азот хэрэглээ һаа, гектарай 27 центнер нэмэри ургаса абтаха гэжэ академик П. П. Лукьяненко баримталан харуулаа.

Оронойморнай колхозууд болон совхозууд бүри 1964 ондо ургаса таряагаа эрид дээшэлүүлхэ бэлэдхэл ябуулжа байна. Үтэгжүүлгэ болбол элбэг баян ургаса абаха найдамтай шухала арга мүн. Хүрьһэндэ азот ехэ болгохын тула органическа болон минеральна үтэгжүүлгэнүүдые хэрэглэхэ ёһотой. Минеральна үтэгжүүлгэнүүдэй аша үрэ тухай хөөрэебди

Азотно үтэгжүүлгэнүүд

Азотно үтэгжүүлгэнүүдтэ аммиачна селитрэ, сульфат аммони, хлористо аммони, мочевинэ, шэнгэн аммиагай үтэгжэлгэнүүд гэхэ мэтэ хабаадана.

Азотно үтэгжүүлгэнүүд угаа туһатай юм. Жэшээнь, аммиачна селитрые зүбөөр хэрэглээ һаа, тонно бүхэниинь эды шэнээн нэмэлтэ продукци үгэхэ аргатай гэжэ оронойморнай научно-шэнжэлэлгын эмхи зургаанууд, түрүү ажахынуудай дүй дүршэл харуулна гэбэл:

Орооһо таряа (шэнисын гү, али кукурузын)	3—5 тонно
Саахарай свёклын үндэһэнүүдые	15—20 тонно
Хартаабха	18—20 тонно
Хлопок-сырец	2 тонно
Лёной утаһа	1 тонно

Мүнөө үедэ хүдөө ажахымнай гол түлэб аммиачна селитрэ ба сульфат аммони, тэрэшэлэн мочевинэ, шэнгэн үтэгжүүлгэ мэтын азотно үтэгжүүлгэнүүдые абажа байна. Мүн натриин ба кальциин селитрэ бага зэргэ ородог. Тэрэшэлэн промышленностиин үлөөдэһэ хаядаһа болоһо натри ба хлористо аммони гэдэгүүдые ажахынууднай абана.

Аммиачна селитрэ

Аммиачна селитрэ (азотнокислэ аммони гү, али нитрат аммони) хадаа азотно гол шухала үтэгжүүлгэ мүн. Энэ үтэгжүүлгэ 1—3 миллиметрын хэмжээнэй монсогор монсогорхонуудаар, мүн бишиихан хашарһа, кристаллнуудай түхэлтэйгөөр үйлэдбэрилдэг. Аммиачна селитрэй бэе бэедээ нялдажа хаташахагүйн тулада фосфорой гурил, нитрат кальци, магни мэтые дээгүүрнь бага зэргээр адхадаг байна. Тиихэдэнь селитрэ шарабтар үнгэтэй болгодог. Зарим ушарта фуксин, амарантус мэтын будагта зүйлнүүдые селитрэдэ нэмэдэг. Тиихэдэнь энэ үтэгжүүлгэ улаабтар үнгэтэй болоодхидог. Аммиачна селитрэ хадаа 34—34,5 процент азодтой байдаг.

Монсогор монсогорхонууд (гранулированна) аммиачна селитрэ хадаа хашарһа, кристаллай түхэлтэй селитрэдээ орходоо нилээд бэлээр үйрөөдхидэг. Энэ үтэгжүүлгын дутагдалынь гэбэл, агаарһаа шииг нойто ехээр татажа абадаг юм. Монсогорхонууд аммиачна селитрэ болбол шииг нойто ехэтэйшье үедэ бутарха тарахадаа бэшэндээ орбол дээрэ байдаг. Тиимэһээ селитрэй шанарай һайн зандаа байхын тула 42—50 килограмм үтэгжүүлгын багтамаар 5 дабхар саарһан битунированна мэшээгүүд соо тэрэнээ хэдэг.

Селитрые хаалтатай хуурай, сэбэр газарта хадагалжа байха хэрэгтэй. Тэрээнние иишэ тиишэнь зөөхэдөө шииг нойтодо оруулжа, норгожо болохогүй.

Аммиачна селитрэ болбол азот баянтай угаа һайн үтэгжүүлгэ мүн. Энээнние ямаршье аргаар, ямаршье болзорто, хүдөө ажахын ямаршье ургамалда хэрэглэхэдэ болохо юм. Хлопчатник, свёкло, капуста тарихадаа энээнние хэрэглэбэл илангаяа һайн.

Сульфат аммони

Сульфат аммони гэхэ гү, али сернокислэ аммони болбол ажахынуудта эльгээгдэхэдээ хоёр янзын байдаг:

синтетическэ сульфат аммони 20,8—21 процент азодтой, 0,1—1,5 процент шииг нойтотой, 0,2—0,3 процент юрын сернэ кислотатай байдаг;

коксохимическэ сульфат 20,5 процент азодтой, 0,4 процент юрын сернэ кислотатай, 2 процент хүрэтэр шииг нойтотой байдаг.

Синтетическэ сульфат аммони гэдэгынь сагаан үнгэтэй, коксохимическэнь боро, заримдаа хүхэбтэр, улаабтар үнгэтэй байдаг.

Сульфат аммони хадаа һайн шанартай ёһотой аммиачна үтэгжүүлгэ мүн. Хуурай байхадаа, энэ үтэгжүүлгэ бутарха, үйрхэдөө һайн юм. Сульфат аммониие элдэб янзын ургамал тарихадаа хэрэглэжэ болоно. Эхүүн хүрьһэндэ хэрэглэхэдээ, заатагүй избёосходохо ёһотой, юундэб гэбэл, энэ үтэгжүүлгэ кислота ехэтэй байдаг. Тиимэһээ саахарай свёкло, хабарай шэнисэ болон бусад зүйлэй ургамалнуудые тарихадаа, хүрьһэеэ заатагүй избёосходохо хэрэгтэй. Тиигээгүй һаа, энэ үтэгжүүлгын аша туһань бага байжа болохо юм.

Сульфат аммони илангаяа хартаабха, сай, тэрэшэлэн уһалагдадаг бүхы ургамалнуудые тарихадаа хэрэглэхэдэ ехэ ашагтай байдаг.

Сульфат аммони-натри

Энэ үтэгжүүлгэ хадаа промышленностиин гаргаһан үлөөдэһөөр хэгдэнэ. Тус үтэгжүүлгэ 16 процентһээ бага азодтой, 25 процент шахуу сульфат натритай, 0,4 процент юрын сернэ кислотатай байдаг. Энэ үтэгжүүлгын шииг нойтонь 2 процентһээ дээшэ байха зэргэгүй. Сульфат аммони-натриие элдэб янзын ургамал тарихадаа хэрэглэжэ болохо юм. Тэрээнние эхүүн хүрьһэндэ хэрэглэхэдээ, избёосходохо шухала.

Сульфат аммони-натриие хүрьһэндэ хабар хэрэглэхэһээ гадна, мүн саг соонь намар хэрэглэхэдэшье угаа ашагтай байдаг. Хүрьһэеэ избёосходоод хара хүрьһэндэ, тэрэшэлэн боробтор үнгэтэй, үнэһэлиг хүрьһэндэшье хэрэглэбэл, энэ үтэгжүүлгэ саахарай свёкло ургуулхада һайн байдаг.

Хлористо аммони

Энэ үтэгжүүлгэ хадаа содо үйлэдбэрилхэ үедэ нэмэлтэ зүйл болон абтадаг юм. Хүдөө ажахыда багаханаар эльгээгдэдэг хлористо аммони дотор 24—25 процент азот байдаг. Энэ үтэгжүүлгэ дотор ехэ хлор бии байдаг дээрэһээ хартаабха, тамхи үрэ жэмэстэ, цитрусова ургамалнуудые тарихадаа, хлористо аммониие хэрэглэбэл угаа муу юм. Тиимэһээ энэ үтэгжүүлгые гүнзэгыгөөр хахалһан намарай паар дээрэ намарһаа эхилжэ хэрэглэбэл дээрэ. Тиигээ һаа, ургамалда хлорой хоро хүргэхэнь бага байха болоно бшуу. Харабэшэ хүрьһэтэй зонодо энэ үтэгжүүлгые имагтал избёосходоһон хүрьһэндэ хэрэглэжэ болохо юм.

Мочевинэ (карбамид)

Мочевинэ хадаа эгээн үдхэн холисотой азотно үтэгжүүлгэ мүн. Энэ үтэгжүүлгэ 46 процент азодтой юм. Энэнь сульфат аммониинхиһоо 2,3 дахин ехэ азот болоно. Мочевинэ болбол гранулированна түхэлтэйгөөр (монсогор монсогороор) үйлэдбэрилэгдэдэг. Монсогор монсогор карбамидуудай бэе бэедээ нялдашахагүйн тулада багахан хэмжээнэй тоһолиг зүйлнүүдые сүршэдэг байна. Мочевиные монсогор монсогор болгоходо биурет гэжэ зүйл тэндэнь бии болошодог. Үтэгжүүлгэ дотор иимэ зүйлэй ехээр бии болоо һаа, муу, ургамалда хоротой юм. Монсогор болгогдоһон мочевинэ 2 процентһээ дээшэ бэшэ биуредтэй байдаг. Иимэ мочевиные ямаршье аргаар хүрьһэндэ хэрэглэхэдэ болоно.

Химическэ промышленностимнай гол түлэб кристаллическа мочевинэ үгэнэ. Энэ үтэгжүүлгые оньһожоруулагдаһан аргаар хэрэглэхэдэ бэрхэтэй юм. Бүри һаяын сагта кристаллай түхэлтэй мочевинэ гранулированна мочевинээр һэлгэгдэхэ юм.

Гранулированна мочевинэ хадаа азот ехэтэй, һайн шанартай байдаг дээрэһээ, азотно үтэгжүүлгын эрхим һайн зүйлнүүдэй нэгэниинь мүн. Ургамалнуудай ургахада ашагтай һайн байха талаараа энэ үтэгжүүлгэ аммиачна селитрэтэй тэн адли юм.

Гэхын хамта мочевинэ болбол ургамалай шанарые нилээд һайжаруулдаг, илангаяа орооһо таряанай белок ехэтэй болоходо һайн байдаг юм.

Мочевинэ хэрэглэхэ юрын нормо гэбэл иимэ: 1 гектар хлопчатнигта 2,5 центнер мочевинэ, 1 гектар саахарай свёкло болон овощной ургамалнуудта 1,5—2,0 центнер мочевинэ, 1 гектар хартаабхада 1,0—1,5 центнер, 1 гектар орооһото ургамалда 0,6—1,0 центнер мочевинэ хэрэглэхэдэ болохо.

Мочевинын ашаар кукурузын эшэ набшаһые сэхэ поли дээрэнь протеинээр элбэгжүүлжэ болохо байна. Энээнние хайшан гээд хэхэб гэбэл, силос болгон хуряахаһаа 2—3 недели урид кукурузын ургамалые мочевинын раствороор сүршэхэ хэрэгтэй. Кукурузые мочевинын раствороор сүршэһэнэй удаа (1 гектарта 25 килограмм азот орохоор сүршэхэ) 12 хоноод байхада, кукурузын набшаһануудтань 20,1 процент түүхэй протеин, эшэнүүдтэнь 7,1 процент протеин бии болоод байгаа. Мочевинын раствороор сүршэгдөөгүй ургамалнуудай набшаһануудта 16,8 процент протеин, эшэнүүдтэнь 5,3 процент протеин бии байгаа. Энэ аргые бодото байдал дээрэ бүри үргэнөөр шалгажа үзэхэ ёһотой.

Шэнгэн азотно үтэгжүүлгэнүүд

Шэнгэн азотно үтэгжүүлгэнүүдтэ уһагүй шэнгэдхэгдэһэн аммиак ородог. Иимэ аммиак 82,3 процент азодтой байдаг. Тус үтэгжүүлгэдэ баһа аммиакадууд (аммиачна селитрэ гү, али мочевиные 30—50 процент азодтой аммиак соо хайлуулһан зүйл), мүн уһалиг аммиак гү, али аммиачна уһан (уһанда хайлуулһан аммиак) гэдэг зүйлнүүд ородог байна.

Мүнөө имагтал уһалиг аммиак гэжэ зүйл азотно шэнгэн үтэгжүүлгэ болгогдожо, хүдөө ажахыда эльгээгдэнэ. Энэ үтэгжүүлгэ хоёр янзаар үйлэдбэрилэгдэнэ: 25 процент аммиагтай (20 процент азодтой) ба 20 процент аммиагтай (16 процент азодтой) үтэгжүүлгэ үйлэдбэрилэгдэнэ.

Уһалиг аммиагые хүдөө ажахын ямаршье ургамал тарихадаа хэрэглэхэдэ болоно. Гэбэшье, энэ үтэгжүүлгэ дотор юрын аммиак бии байдаг дээрэһээ, энээнние 12—16 сантиметр гүнзэгыгөөр хахалагдаһан хүрьһэндэл хэрэглэхэ ёһотой.

Уһалиг аммиагые хэрэглэхэдээ, миил газар дээрэ гү, али гүнзэгы бэшээр хахалагдаһан хүрьһэндэ хаяжа болохогүй. Тиигээ һаа, азодынь таража үгы болошохо байна. Энээнһээ гадна, тиимэ дээрэ газарта аммиагые хаяжа хэрэглээ һаа, ургамал һая гаража эхилхэдээ, аммиагай хорондо дайрагдаха, саашадаа ургаса гэмтэхэ, хосорходоошье болохо юм. Уһалиг аммиагые элдэб саг болзорто хэрэглэхэдэ болоно. Хабартаа хабарай ургамалнуудые тарихаһаа урид хэрэглэхэ, Хабарай һүүл багаар, зунай эхеэр— пропашной ургамалнуудые: кукуруза, саахарай свёкло, хартаабха, овощ мэтые нэмэри тэжээлээр хангахын тула хэрэглэхэ. Зунай һүүл багаар намарай таряа тарихын урда тээ хэрэглэхэ. Мүн намар, намарай паар хахалха үедөө—удаадахи жэлэйнгээ тарилгые үтэгжүүлгээр хангахын тулада энэ үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ болохо юм.

Уһалиг аммиагые хэрэглэхэдэ, хүдөө ажахын ургамалнуудай ургаса нилээд дээшэлнэ. Уһалиг аммиагые 60—80 килограмм азодтойгоор хэрэглэхэдэ, кукурузын эшэ набшаһанай ба орооһоной нэмэри ургаса дунда жэшээгээр гектарһаа 60—80 центнер абтаһан байна гэжэ 1959—1962 онуудта Московско, Тульска болон Эрхүүгэй областьнуудай колхоз, совхозууд дотор туршалга хэхэдэ элирбэ.

Хартаабха тарихадаа уһалиг аммиагые (40—50 килограмм азодтойгоор) хэрэглэхэдэнь, Московско болон Эрхүүгэй областьнуудай 75 колхоз, совхозуудта гектар дээрэ хартаабхын ургаса 30 центнерээр ехэ болгоо бэлэй.

1961 ондо Московско областиин «Воскресенский» гэжэ совхоздо кукуруза тарихадаа, уһалиг аммиагые 50—60 килограмм азодтойгоор хэрэглэһэн байгаа. Тиихэдэнь энэ үтэгжүүлгэ кукурузын эшэ набшаһанай ургасые гектарай 100—120 центнерээр ехэ болгоо бэлэй.

Уһалиг аммиагые хүрьһэндэ оруулхада, мүнөөнэй дээрээ «ГАН-8» (гербицидно-аммиачна навесной) машина эгээл һайн байна. Энэ машиные элдэб янзын тракторнуудта («ДТ-54», «КДП-34», «МТЗ» маркын элдэб тракторнуудта) шагтагалхада болохо юм. Мүн тэрэ машиные хүрьһэ элдүүрилдэг элдэб зэбсэгүүдтэй (плуг, культиватор мэтэнүүдтэй) хамта хэрэглэхэдэ болохо байна.

Уһалиг аммиагые бригада дээрэхи хадагалдаг газарһаань полидо абаашахын тула 2,5—3,5 тонно багтасатай юрын тракторна прицепной цистернэнүүдые хэрэглэхэдэ болохо юм.

Уһалиг аммиак соо азот багашаг байдаг дээрэһээ энэ үтэгжүүлгые үйлэдбэрилдэг районуудта тэрээнние хэрэглэхэ ябадал эмхидхэгдэхэ зэргэтэй. Тиигээ һаа, тэрэнние иишэ тиишэнь зөөлгэ бага болохо бшуу.

Дурсагдаһан үтэгжүүлгэнүүдһээ гадна, мүн натритай, кальцитай селитрэнүүдые, тэрэшэлэн бусад зарим үтэгжүүлгэнүүдые багашаг зэргээр хүдөө ажахымнай абагша юм.

Натритай селитрэ болбол 16 процент азодтой байдаг. Энэ үтэгжүүлгэ хадаа ёһотой нитратна түхэлэй үтэгжүүлгэ мүн. Тиимэһээ тэрэнэй азодынь хүрьһэтэй холисолдонгүй, түргэнөөр угаагдан гаргашалагдадаг. Сульфат аммониһоо тон илгаатай гэбэл, натритай селитрэ хүрьһэнэй эхүүниие бага болгожо шададаг байна. Натритай селитрые ямаршье янзын хүрьһэндэ хэрэглэхэдэ болоно. Энэ үтэгжүүлгэ илангаяа саахарай свёкло тарихадаа хэрэглэхэдэ ехэ ашагтай һайн байдаг.

Кальцитай селитрэ болбол шииг нойто бэедээ ехээр татажа абадаг, тиимэһээ энэ үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ бэрхэшээлнүүд тохёолдодог юм. Иимэ ушарһаа кальцитай селитрэ багашаг хэмжээтэйгээр гранулированна янзаар (монсогор монсогороор) үйлэдбэрилэгдэдэг, Тиихэ зуура, энээндэ 5 процент нитрат аммони нэмэгдэдэг. Энэнь тус үтэгжүүлгын шанарые нэгэ бага һайжаруулдаг байна. Тиимэ селитрэ 15,5 процент азодтой байдаг юм.

Шииг нойто ехээр татажа абадаг дээрэһээнь кальцитай селитрые хуурай газарта, һайн амһарта соо хадагалжа байха хэрэгтэй. Нэмэри тэжээл ургамалда үгэхын тула энэ үтэгжүүлгые эгээн түрүүн эхүүн хүрьһэндэ хэрэглэхэ ёһотой.

* * *

Азотно үтэгжүүлгэнүүд хадаа хүдөө ажахын бүхы ургамалнуудай ургаса дээшэлүүлхэдэ шиидхэхы ехэ удха шанартай байна. Эдэ үтэгжүүлгэнүүдые фосфорно-калийна үтэгжүүлгэнүүдтэй зүбөөр таараалдуулан, эхүүн хүрьһые избёосходоод хэрэглээ һаа, илангаяа ашагтай һайн байха юм.

Азотно хатуу үтэгжүүлгэнүүдые намарай таряанда нэмэри тэжээл болгон үгэхэдөө хэрэглэбэл, угаа туһатай юм. Энэ ушарта 20—30 килограмм азот хэрэглээ һаа, гектар газарһаа 3—6 центнер гү, али энээнһээшье дээшэ нэмэри ургаса абтаха байна.

Мүнөө колхозууд болон совхозуудта агрохимическэ һуралсал эхилбэ гээшэ. Хүдөөгэй бүхы ажалшад минеральна үтэгжүүлгэнүүдые бүри һайнаар мэдэдэг болохо, удаань тэдэ үтэгжүүлгэнүүдээ шадамараар хэрэглэдэг байха шухала.

Д. КОРЕНЬКОВ,
хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат, үтэгжүүлгын ба агропочвоведениин Бүхэсоюзна научно-шэнжэлэлгын институдай директорэй орлогшо.

«Одоной» галнууд яларна

...Хурим түрын боложо байһандал шаг шууяан, энеэдэ наадан дэлгэржэ, хүгжэм доро залуушуул хатарна, сэнгэнэ. ...Иимэ гоё зугаа наадан һаяхан ЛВРЗ-гэй нэгэ үйлсэдэ болоо юм. Ушарынь хэлэхэдэ, Улаан-Үдын Железнодорожно районой залуушуул шэнэ жэлэй урдахана ёһотойл һайн бэлэг — залуушуулай «Одон» гэжэ нэрэтэй кафетэй болоһон байна. Ашаглалгада үгтэһэн тус кафегэй нээлгэдэ зорюулагдаһан зугаа наадан эндэ үдэшэ орой болотор дэлгэрээ. Районой залуушуулай мэдэлдэ үгтэһэн «Одон» кафэ долоон хоногой туршада хоёр дахин—среда, суббото, амаралтын үдэрнүүдтэ нээлгэтэй байха. Эндэ суглараһан залуушуул, илангаяа комсомолой организациин секретарьнууд үүсхэл оролдолго гаргажа, «Одон» кафе саг соонь ашаглалгада оруулба ха юм. «Одондо» ороходо залуушуулай урма зориг бадаруулма гоё һайхан шэмэглэлнүүд дүүрэн... «Бурпроектын» залуу хүдэлмэрилэгшэд Александр Галяудинов, Зоригто Батуев, Евгений Шичков, Владимир Перинов гэгшэдэй уран гараар бүтээгдэһэн зураг, плакадууд бултанай анхарал татаха ёһоороо татана...

— Залуушуулай мэдэлдэ үгтэһэн энэ «Одондоо» манай районой комсомол, залуушуул сугларжа, сэнгэхэ, наадаха болоһондоо аргагүй баяртайбди. Саашадаа эндээ суглархадаа шухала асуудалнуудые, ажал хүдэлмэридэхи дутуу дундануудаа зүбшэхэ хөөрэлдэхэ болонобди,—гэжэ ВЛКСМ-эй Железнодорожно райкомой секретарь Владимир Мочалов омогорхоно.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 1. Кафегэй нээгдэһэн түрүүшын уулзалга дээрэ зүүн гарһаа: З. Батуев, В. Перинов, А. Галяудинов, Е. Шичков. 2. Хүгжэмшэд.

В. Гауч**еновай** фото.

Барилгашадай шэнэ үүсхэл

Зүүн-Сибириин библиотекын институдай студентнэрэй, Улаан-Үдын сэмбын фабрикын хүдэлмэришэдэй хамтын байрануудые барихадаа 127 мянган хэһэг хирпиисэ, мүн бусад материал алмажа, ехэ арьбалалта хэгдээ.

Мүнөө нооһо угаадаг фабрикын хүдэлмэришэдэй байрын хоёр гэр барижа байнабди. Эдэ гэрнүүдые барихадаа, барилгые, гэрэй доторхи түхеэрэлгэтэйнь сүм өөһэдөө хэжэ бэлэн болгоод, байрын эзэдтэ түлхюурынь тушааха зорилготойгоор хүдэлжэ эхилээбди. Энэ хадаа управлени доторoo анха түрүүлэн эхилэгдэһэн үүсхэл болоно. Урдань гэр барихадаа тэрэнэй торхо бодхоогоод, манай ажал дүүрэдэг байгаа.

Энэ үедэ 40, 52 байратай гэрнүүдые нэгэ доро барижа байнабди. Гэрэй нэгэ дабхарые бодхоохотойгоо зэргэ шалыень дэбдинэ, таһалгыень хаана, үүдэ сонхыень һуулгана, штукатурдаха, батарей, ариг сэбэрэй узел гэхэ мэтыень тодхохо, электрын гэрэл оруулха байнабди. Һүүлдэнь шэрдэжэ бэлэн болгоод тушаагдаха.

С. Братчиков,
барилгын комплексно-ажахын тоосоото бригадын бригадир.

Азагүй дүрбэн

РАССКАЗ

Жаргалантын фермэ дээрэ сугларжа хоноһон Сагаадай абга түрүүтэй хөөрүү Дамдин, үндэр Пайбал, шара Барда дүрбэн буугаа аршан, һомо бэлдэн, бүхэли һүнииндөө хүл хөөрсэг, «үһан дээрэ урмэ тогтоохоор» гоё гоёор хөөрэлдэбэ.

— Баабгай алаха гээшэ барагтайл юумэ агша һэн даа,—гээд Сагаадай үбгэн эхи татана.

— Тэрээнтэйш дайралдаа юумэ гээшэгша һаа, Пайбал Барда бидэ гурбан хүлһөөнь абаад газар наншажархина һаабзабди даа,—гэжэ, Дамдин маһалзаба.

— Тэрэмнай аюултайхан арьяатан. Зориг лэ мэдэхэ. Хүбүүд ойлгооройгты. Битнай залуудаа тэрээхэн шолмотой гардалдаад үзэһэн байхаб,—гэжэ Сагаадай абга хөөрэлдөөгөө дабһална.

— Ойлгохошье юумэн ээлтэйб даа. Фронт дээрэ тэрээнһээшье байха юумэ үзэгдөө бэлэй,—гээд Пайбал нэмэнэ.

— Абга, тэрээхэн гардалдаашаяа хөөрэжэрхиит,—гэнэ Барда.

— Ошор бүлэ бидэ хоёр ойдо гараад агнажа ябатараа «дайдын эзэн» — шара маахайтай дайралдашоо гээшэ һэмди. Битнай һомошо хутагаараа һуга руунь юрэжэрхин гэхэдэ, зүрхыень тудхаажа тэрээхэниш буруу харуулаа һэн бэлэйб. Нүхэдни баһа нэгэ баабгайн үргэ һамна буудаад, уурлаһан бартахи орожо ерэбэ гээшэ. Битнай тэрээнтэй баһал туласалдажа мэдээ һэм. Эх ха даа. Олохон лэ баабгайн шархи хатаагдаа гээшэ. Мүнөөшье...

— Зүб даа. Бидэтнай тэрэ зайлуулмарайш дүрэ бараaень хараагүй уладууд бэшэ аалди,— гээд Барда гүбэд гэнэ.

— Үглөөдэр харахаш даа. Бү хүлеэжэ яда,—гээд Дамдин энеэнэ.

— Энээхэн урдахи Жодоотын үндэрэй арын буртаг соо хүйхэрнай бүхэ нойроо барижа хэбтэнэ ёһотой. Битнай мэндэ нүхэн дээрэнь нохойгоо хусуулуулаад, орой болоһон байжа, орхёод ерээ һэм,—гэжэ Сагаадай абга гэмшэнэ.

Январиин янгинама хүйтэн үглөөгүүр. Охи багатай улаа наран огторгойн хаяаһаа мантайн шагаана. Хүрэшэһэн модод хүйтэндэ хаха ташан няс-тас гэлдэнэ. Умба зузаан саһан ула доронь хахир шахир. Түрүүлээд ябаһан Сагаадай абга зүрхэ харигшаг, ябад гээд лэ зогсоно. шагнаашархана.

— Мүнөөмнай ямар үдэр бэ даа,—гээд гэнтэ асууба.

— Вторник,—гээд хэниинышьеб, харюусаба.

— Огтоорник... Бүришье гэдэргээ шархаанги. — Нохойнуудаа табиха хирэмнай болоо ха,—гээд үбгэн үгмаг гэнэ. Саһа махан шэрэнги соогуур урагшаа зүдхэнэд.

— Сүмөөхэн, модо шэрэнги бү хухалагты,—гээд захирна. Түрүүлжэ гүйлдэһэн нохойнууд уданшьегүй ярья табилдашаба. Хүшүүргэхэдэ Барда Дамдин хоёр һургааг бэлдэн һахы һалбаг. Нохойн хусаһан газар тээшэ буугаа бэлдэн бүри дүтэлнэ.

Нохойн дуунда һэрижэ байһан нойрмог баабгай нүхэн соогоо эрхирнэ. Тиихэ бүринь нохой улам гааража добтолно. Уурлаһан баабгай бүри шангаар бархиржа, хэбтэриһээ үндынэ. Тэрэ үедэ Сагаадай абга Пайбал хоёр нүхэ амадан хорёод метрэй зайда зогсобод. Барда Дамдин хоёр хүшүүргээ шэрээд хоёр тээһээнь дүтэлбэ. Тэрэ һамбаанда баабгай буугай һомондол бурд харайн эшээнһээ гарашаба. Барда Дамдин хоёр сухари сухариһаар модоной далда оронод. Сагаадай абгын буу аараад урагшагүй. Пайбал тоозобхоороо пяс-пяс хоёр-гурба тамшаалгаба. Баабгайн урагшаа даб гэхэдэ нохой борьбодоод ябуулнагүй. Харан гэхэдэ һанаха байха буутай Сагаадай абга сагдуулай саһанай сагаан тооһо бурьятар гүйгөөд далда орошобо.

Үндэр Пайбал тэрэнги руу орон гэхэдээ хамаг бэень харагдаад, дүрбэ мүсөөрөө тээмээшэлэн шэрэнгиин оёороор зүдхэнэ.

Баабгай Барда тээшэ нэгэ даб гээд, муухай гэгшээр хашхаржархиба. Һүүл гэрээшээ гүйһэн Барда торожо унаха һамбаандаа мүдхин ошожо, унуули асалаад «Шүү-шүү» гэн нүүлэ хулөөрөө нэшэн, буугаараа ташуурдаһандал наншана.

Нохойнуудтай эрьюусэлдэһэн баабгай хярын орой өөдэ харайн далда орошоно. Хөөрүү Дамдин хэзээни хойно хоёр аматаараа байхын бараагаар хии руу хэдэ хэдэ буудажархёод, нүхэдэйнгөө хойноһоо догдойбо.

Голдо бууһан азагүй дүрбэн бэе бэедээ мэдээшэрхэлдэн гэмэрэлдэнэ.

— Аюултай арьяатан гэжэ таанарта хэлээл һэм. Түргэхэн гүйлдэжэ ошоод, хүшүүргэдэхэ байгаат,—гээд Сагаадай абга зэмэрхүү.

Хүхэ сагаан болоһон шарайтай шара Барда:

— Баабгай намайестнай унаса алигадажархёод, гүйжэ арилаа.

— Ай даа, битнайл гансаараа тулаа гээшэб. Буугай һүрэхые дуулаа бэзэт. Һайнхан лэ шархатуулжа табяаб,—гээд хөөрүү Дамдин һайрхуу.

Тэмээлдэхэдээ буугаа хаяжархиһан утa Пайбал уруу дуруу.

Н. Цыбенов.

Элдэб мэргэжэлтэй хүнүүд тухай

Тогоошон Лена

Лена Туницына наһаар залуухан, туранхайшаг, дундуур бэетэй басаган. Складай хажуудахи бишыхан түмэр харгы дээрэ тэрээнтэй анха түрүүн уулзахадаа, «Иимэ хүн аад, яажашье ой соо хүдэлдэг юм. Гэртээл байгаа һаань, дээрэ байгаа бэшэ юм гү?» гээд сэдьхээ бэлэйб. Янгинама хүйтэн үдэршье байгаа һэн. Модо ашаха лебёдкын дэргэдэ хэдэн прицепүүд. Ехэ түүдэг шатана. Тэрэниие тойрон дулаасажа байгшадай нэгэн Ленэдэ хандан иигэжэ асууба:

—Мүнөөдэр хэды кубометр модо ашаабибди?

Хүйтэнэй мододшье нариихан боложо байна ха даа гэжэ нүхэдэй хэлэһэн шог үгэдэ анхаралаа хандуулангүй, Лена тэбхэрхэн саарһануудые гаргаад:

—Мүнөөдэр зургаан прицеп гэхэ гү, али 170 кубометр ашаат,—гэбэ. Тиигээд бага комплексно бригаданyудай ямараар хүдэлһэн тухай соносхоо һэн. Эгээ энэ үедэ вагонуудые шагтагалһан мотовоз энэ Шаргай тосхон хүрэжэ ерэбэ. Эндэ Лена баһал хүнгэн бэрхээр гүйжэ ябаа һэн. Тиихэдэнь модо тушаажа абадаг ажалтай гэжэ ойлгоо бэлэйб.

Лена гансал даабарита ажалаа сахяад ябадаггүй, харин бусад бүхы нүхэдтөө туһалхын хойноһоо оролдодог. Жэшээнь, модо отологшо бүхэнэй эдеэ хоолоо сүүмхэ соо хэжэ үргэлөөд ябахыень харахадаа, «Энэ буруу юумэ боложо байна. Түгсүүлэй дэргэдэ лэ халуун эдеэн асарагдаха ёһотой»—гээд ажаглан хэлэхэһээ гадна, энэнээ болото дээрэнь дүүргүүлһэншье байгаа юм.

Тиигээд өөрыень уданшьегүй тогоошоноор томилжорхёо бэлэй.

Шаргайн мастерска участогай хүдэлмэришэд Леные баһал һайн тогоошон гээд магтадаг һэн. Теэд өөрөө үнэхөөрөөшье модошодто халуун эдеэ асаржа эдюулдэг болоо хаям. Заримдаа 4—5 модоной хараан соошье ябгаханаар ябажа, эдеэ зөөжэрхидэг байба. Тиигэһэнэй һүүлээр одоо ехэл баярлажа һуудаг бэлэй.

Хэдэн һарын үнгэрөөд байхада, Лена Горхоной леспромхоздо тогоошоноор хүдэлжэ эхилбэ. Тиигээд лэ абьяастай бэрхэ байһанаараа, амтатай эдеэ бэлдэдэгээрээ баһал суурхана.

«Десятнигнай, һайн байна гүт?» гэжэ шоглон һагад асуухадамнай, мүнөөшье ехэл хүхидэг.

Оролдосотой хүн гээшэ ямаршье ажалда ороо һаа, урагшатай ябадаг юм байна. Юундэб гэхэдэ, ажалша хүдэлмэришэ нүхэдэйнгөө хойноһоо ехээр һанаагаа зобоно хаям даа.

Ц. Жанаев.

Хилын саанаһаа

КПСС-эй делегаци Стокгольм ерэбэ

СТОКГОЛЬМ, январиин 2. (ТАСС). Швециин коммунис партиин Центральна Комитедэй уряалаар КПСС-эй ЦК-гай секретарь Б. Н. Пономарев түрүүтэй КПСС-эй делегаци мүнөөдэр Стокгольм ерэбэ. Делегаци КПШ-гэй январиин 3-да нээгдэхэ XX съездын хүдэлмэридэ хабаадаха юм.

КПШ-гэй түрүүлэгшэ Х. Хатберг түрүүтэй партиин хүтэлбэриин түлөөлэгшэд, тэрэшэлэн СССР-һээ Швецидэ байдаг элшэн сайд Н. Д. Белохвостиков совет айлшадые аэродром дээрэ угтаһан байна.

НАТО-гой соведэй онсо яаралтай заседани

ПАРИЖ, январиин 2. (ТАСС). Кипр дээрэ боложо байгаа үйлэ хэрэгүүдые зүбшэн хэлсэхын тулада НАТО-гой саг үргэлжын соведэй онсо яаралтай заседани мүнөөдэр Парижда зарлагдаба. НАТО-гой хуулита түлөөлэгшын мэдүүлһэнэй ёһоор, соведэй заседани Грециин правительствын гуйлтаар зарлагдаһан байна.

Кипр дээрэ «Турциин зүгһөө хэгдэхэ нэгэ талын али бүхы ябуулгануудые болюулха» гэһэн гуйлтатайгаар Греци НАТО-до хандаа юм.

Кипр тээшэ сэрэгүүд эльгээгдэнэ

ЛОНДОН, январиин 2. (ТАСС). Кипр тээшэ Англиин шэнэ зэбсэгтэ хүсэнүүдые эльгээхэ тухай Великобританиин агаарай-сэрэгэй хүсэнүүдэй министерство мэдээсэбэ.

Мүнөө һүни тэрээ руу агаарай-десантна 16-дахи бригадын 800 парашютистнууд эльгээгдэхэ юм.

Грециин кабинедэй заседани

ПАРИЖ, январиин 2. (ТАСС). Кипр дээрэ Грециин болон Турциин зэбсэгтэ хүсэнүүдэй тооё олошоруулха тухай Турциин оруулһан дурадхалые Грециин правительство буруушаагаа гэжэ Франс Пресс агентствын корреспондент Афинаһаа мэдээсэнэ.

Иимэ шиидхэбэри Грециин правительствын мүнөөдэр тон яаралтайгаар болоһон заседани дээрэ абтаа тэжэ энэ мэдээсэл соо хэлэгдэнэ.

Спортын национальна совет

АЛЖИР, январиин 2. (ТАСС). Алжирта спортын хэрэгүүдэй талаар национальна совет байгуулагдаба. Соведэйнь түрүүлэгшэ — гүрэниие толгойлогшо Ахмед Бен Белла.

Ехээр дураа гуталга

ТОКИО, январиин 2. (ТАСС). Японой миллион хүдэлмэришэд шэнэ жэлые урма баяргүйгөөр угтаһан байна. Эгээл бага салин хүлһэ абадаг хүдэлмэришэнһөө бага олзотой, ажамидархын тулада ямаршье тэдхэмжэ абадаггүй эдэ хүнүүдые имагтал хүдэлмэриин үдэр тэжээдэг юм.

Шэнэ жэлэй урда тээ хүсэд ажалгүй 1500 шахуу хүдэлмэришэд Осака городой үйлсэнүүдтэ гаража, тэсэшэгүй тулюур туйган байдалда эсэргүүгээр буруушаалта хэһэн байна. «Бидэндэ хүдэлмэри үгэгты»— иимэ эрилтэ эдэ хүнүүд табиһан юм. «Эдеэлхын тулада бидэнэр ажал хэхэ ёһотойбди»,—гэжэ тэдэнэр хашхаралдаа. Эдэ хүнүүдтэ эсэргүүгээр 200 гаран полициинхид эльгээгдэһэн байгаа. Уур сухалаа хүрэһэн эдэ хүнүүд тэдэниие шулуугаар шадээ. Энэ тулалдаанай үедэ полици хэдэн хүдэлмэришэдые арестовалһан байна.

Рубиин ханинар хэд бэ?

НЬЮ-ЙОРК, январиин 2. (ТАСС). Джек Рубиие США-гай зургаан эгээл элитэ ехэ адвокадууд хамгаалха юм. Энэ бүлэг хамгаалагшадай даалгабари дүүргэжэ байһан мэргэжэлтэдэй нэгэн иигэжэ һонирхоһон байба: «Хэһэн хүдэлмэриимнай түлөө ямараар түлэхэ гээшэ хаб?».

Хамгаалагшад Рубиие хамгаалһанайнгаа түлөө 100.000 гаран доллар абаха ха гэжэ АП-гэй Далласта байдаг корреспондент бэшэнэ.

«Рубиие хамгаалха гаргашаһаа гадна, бага бэшэ мүнгэ зөөри иишэ тиишээ ябалгада, телефоноор хөөрэлдэлгэдэ болон мүрдэлгэдэ гаргашалагдана» гэжэ Рубиие хамгаалха адвокадуудай эгээл элитэ ехэ хамгаалагша Мелвин Белли хэлэһэн байна. Энэ адвокат Сан-Франциско городһоо уригдаһхай.

Нүгөөдэ адвокат Том Говард гонорар гү, али хамгаалалгын али болохо сэн тухай хөөрэлдэхэеэ арсаад, энэ хадаа Рубиин бүлэнэрһөө дулдыдаха тэжэ мэдүүлһэн байна.

АП-гэй корреспондентын мэдээсэһэнэй ёһоор, Рубиин мэдэлдэ байдаг һүниин клубуудай сэн тэрэниие хамгаалагшадай абаха байһан гонорарһаа (мүнгэнһөө) хэдэн дахин бага байха юм. Рубиин аха дүүнэр, эгэшэнэр тухай хэлэхэ болоо һаа, тэдэнэр мүнгэ зөөреэр багашаг хүнүүд байна. Далласта ажаһуудаг нэгэ ахань хубсаһа угаадаг машинануудые заһабарилдаг. Нүгөөдэ ахань Чикаго городто ажаһуудаг, сэсэгүүдые наймаалдаг магазинуудые эд бараагаар хангадаг юм. Гурбадахи ахань Детройт городто хубсаһа будадаг газарта хүдэлнэ. Мүнгэ зөөреэр тулюуршаг эдэ хүнүүд Джек Рубиие хамгаалхын тулада хэрэгтэй болохо ехэ мүнгэ суглуулжа бирахагүй ха даа гэжэ корреспондент онсолон тэмдэглэнэ. Гэбэшье Чикаго городто манай ханинарнай бии тэжэ Рубиин аха дүүнэрэй нэгэн мэдүүлһэн байна. Эдэ ханинарнай энэ хэрэгтэ мүнгэ зөөри суглуулжа байнхай гэжэ тэдэнэр хэлээ.

Мозамбикын арад эрхэ сүлөөтэй болохо

НАЙРОБИ, январиин 2. (ТАСС). Мозамбикые сүлөөлхэ асуудалай эбэй ёһоор шиидхэгдээгүй һаань, Африкын энэ оронoй арад өөрынгөө уг зорилгодо хүрэхын тулада хүсэ хэрэглэхэ баатай болохо гэжэ Мозамбикын африканска национальна Союз гэжэ партиин президент Мэтью Ммоле гэгшэ Момбаса городто үгэ хэлэхэдээ мэдүүлһэн байна.

Эхэ оронoо сүлөөлхын түлөө тэмсэхэдээ няггаар жагсан бодохыень уряалаад, Португалиин империалистнуудта эсэргүү тэмсэлдэнь Мозамбикын арад зониие Африкын бэеэ даанхай бүхы гүрэнүүд дэмжэхэ байха гэжэ батаар этигэжэ байһанаа тэрэ эсэгэ оронoйнгоо арад зондо хандахадаа мэдүүлээ.

ШВЕЙЦАРИ. Үнинэй һанааень зобоожо байһан ушар тухай «Алюминимум-индустри АГ» гэжэ фирмын захиргаанда хэлэжэ үгэхэеэ Цюрих город 150 шахуу таряашад ерэһэн байна. Хилэһээ холо бэшэ Баруун Германида оршодог энэ фирмын заводууд хэдэн жэлэй турша соо таряашадай ажахынуудта ехэ хохидол ушаруулна. Фтортой газууд эндэхи газар бузарладаг, адууһа малда үбшэ хүргэдэг байна. Тиимэһээ таряашад үхэр малаа абаад, демонстрацида ерэһэн байха юм.

Үхэр малай гарзалалгые болюулхын тулада энэ баян фирмэ ямаршье хэмжээ абанагүй, таряашадай гарзые харюулха тушаа ухаандаашье оруулнагүй. Амгалан ёһоной демонстрацида ябаһан хүнүүдые полици угтаһан байна. Фирмын байшангай үүдэнэй хажууда полициин харуул табигдаһан байгаа.

Фотопресс — ТАСС-ай зураг.

Республикын һонин

Станогһоо миллионой һүүлшын шпала

БАЙГАЛАЙ модоной баазын шпала хюрөөдэлгын цех 1963 оной октябриин 24-дэ шпала гаргаха жэлэйнгээ түсэб 800 мянган хэһэг хюрөөдэжэ дүүргэһэн байгаа. Тус цех декабриин 24-дэ түсэбһөө гадуур 200 мянга гаран шпала гаргаба. Тиигэжэ станогһоо миллион тоо хүсэһэн һүүлшын нэгэ шпала гаргахадаа, тэрэниие улаан шэрээр шэрдэжэ, шпала хэрэглэгшэдтэ түлөөһэгүйгөөр эльгээбэ.

Телевизорээр харадаг болобо

УЛААН-ҮДЫН телестудиһаа хэгдэһэн дамжуулгые дабхар дамжуулха станци ашаглалгада үгтэжэ, Галуута-Нуур городой, Кабанска тосхоной ажалшад телевизор харадаг болобо.

Ажалшад бүри олоор зөөгдэхэ

БУРЯАДАЙ автотрест энэ жэлдэ хэдэн арбаад шэнэ автобусуудые абаха. Тэдэнэй олохониинь Улаан-Үдэ городой транспортын паркые нилээд үргэдхэлсэхэ. Гадна заһабарида ороод гараһан 12 автобус Хабаровска хизаарһаа һаяар асарагдахань.

6000 центнер загаһан, 500000 баанха консервэ

Загаһанай промышленностиин Байгалай трестын хүдэлмэрилэгшэд декабриин 26-най үдэр загаһа бариха жэлэйнгээ түсэб дүүргэбэ. Эндэ манай республикын загаһашад эрхим амжалта туйлаа. Эдэнэр жэлэй түсэбһөө гадуур 6000 центнер омоли бариһан, 500000 баанха консервэ үйлэдбэрилһэн байна. Загаһашадай дунда дэлгэрһэн мүрысөөндэ Нижне-Ангарскын загаһанай комбинадай коллектив үндэр бүтээсэ туйлажа, трестын загаһашадай дунда түрүү һуури эзэлээ.

8 хоногоор уридшалаа

Кижа станциин коллектив арадай ажахын ашаануудые вагонуудта тээжэ ябуулха 1963 оной түсэб декабриин 23-да дүүргэбэ. Тэрэшэлэн ашаалгада үгтэһэн вагонуудай зогсолтые хороохо түсэб мүн лэ дүүргэгдээ.

М. Соломеный.

СҮҮД

Жүүлиг хэһээгдэбэ

1963 оной июлиин һүүл багаар Улаан-Үдын горпищеторгын кадрнуудай таһагта (даагшань Татьяна Александровна Бурлакова) нэгэ танигдаагүй эхэнэр ажалда оруулыт гэжэ ерэбэ. Харин нүхэр Бурлакова тэрэ эхэнэрэй документ ёһоор шалгангүй хүдэлмэридэ абажа, 64-дэхи магазинай кассираар томилбо. Гэнтэ нэгэ үдэр кассир эхэнэр кассын 1335 түхэриг 41 мүнгэ абаад үгы болошобо. Хайшаа орооб? Хайшаа ошооб? Мэдэхэ хүн байхагүй. 64-дэхи магазиниие даагша Надежда Марковна Николаенко баһал тэрэ кассир тухайгаа юушье мэдэхэгүй байшоо. Нэрэ, обог, фамилинь—В. Л. Нардылевская бэлэй гү, али хэн бэлэй.

Милициин органуудай туһаламжаар уданггүй тэрэ эхэнэр Эрхүүгэй областьдо баригдаа һэн. Үнэн фамилинь В. Л. Горбылева, урда тээнь гүрэнэй зөөри хулгайлаад сүүдлүүлһэн.

Улаан-Үдын Советскэ районой арадай сүүд Валентина Леонтьевна Горбылева гэгшые сүүдлэжэ, 7 жэлээр эрхыень хаһаа һэн. Харин Бурлакова гэгшэдэ шангахан донгодолго үгтөөд, 64-дэхи магазиниие даагша нүхэр Николаенко ажалһаа гаргагдаа.

И. Мархандаев,
Буряадай АССР-эй Верховно сүүдэй ревизор.

Агаһаа мэдээсэнэ

Хүнгэн, солбон

Агын округой (Шэтын область) Догойн «Россия» колхозой хуушанай гэшүүн, артелиин аха заха Эрдэни Очиров жара наһанай жаргал эдлэһээр үнинэй. Мүнөө энэ үбгэн дала хүрөө. Тиигэбэшье хүнгэн, солбон.

Үбһэ хуряалгын хүдэлмэриин эхилхын урда тээ колхозойнгоо үбһэшэдэй хэрэглэхэ аса, тармуур бэлдэдэг. Үнгэрэгшэ зун 60 центнер үбһэ сабшаһан байгаа. Тэрэнээ колхоздоо тушааба.

Мүнөө колхозойнгоо 25 толгой буруу тушаан абаад, харууһалжа байна.

Д-Н. Доржиев.

Сагай уларил

Улаан-Үдын гидрометобсерваториин мэдээсэһэнэй ёһоор мүнөөдэр республика соомнай бага зэргэ үүлэтэй байха. Теэд шииг нойто ехэ орохогүй. Зүг бүхэнһөө һулаханаар һалхилха. Республикын хойто нютагуудта 20—25, Байгал шадарай нютагуудта 10—15, бусад нютагуудта 14—19, Улаан-Үдэ хотодо үглөөгүүр 23—25, үдэртөө 14—16 градус хүйтэн байхаар хүлеэгдэнэ.

Январиин 5—6-най үдэрнүүдтэ республика соомнай һулагүй үүлэтэй байха, шииг нойтон балай орохогүй. Баруун хойноһоо һулаханаар һалхилха.

Редакторай орлогшо
Ц. Ц. ЦИБУДЕЕВ.

Манай адрес, телефонууд

АДРЕС ОБЪЕДИНЕННОЙ РЕДАКЦИИ: гор. Улан-Удэ, улица Ленина, 35. Телефоны: редактора —23-67, зам. редактора —38-42, зам. редактора —35-84, секретариата —27-37, отделов: сельскохозяйственного производства и партийной жизни —47-59, 35-14, промышленного производства и партийной жизни —48-89, 33-61, корректорская —35-95.

Улица ЛЕНИНА, 26. Телефоны отделов: идеологического —24-74, советского строительства и быта —34-93, рабселькоров и писем —25—41, 38-30, информации —32-74 и переводов —34-05.

гор. Улан-Удэ, типография Министерства культуры Бурятской АССР.

Н00003. Зак. 30.

БУРЯАД ҮНЭН

4-дэхи нюур.
1964 оной январиин 4.